

ЊЕГОВ ПОГЛЕД.

— Ник. Т. Јанковић. —

I.

Ситне кишне капи удараху у стакла прозорска, производећи пријатно жуборење. Чиновници често посматраху, како се оне слијевају, станају и ишчезавају по оквиру прозорском. Само њих двојица не гледаху у прозор, већ шеф гледаше у акт читајући га, а писар Милан стајаше код стола, чекајући ријешење и отпуст. Често пута шеф преко наочара погледа у Милана изразом питања, па онда обори очи и продужи читање, све докле га овај не запита: »Је ли добро?« — А шеф се тад закашље, пружи му руку са актом, па је опет враћа натраг, па му опет пружи и накашље се, протаре чело, скине наочаре, погледа испитивачки у Милана, па дође код прозора, опет рашири акт, само што тад не гледа у њега, већ у прозор, пратећи погледом неку кап, која се стапаше са хиљадама других.

— Хоћу ли ићи да израдим онај други? — пита га писар.

— Можете!... Но, станите!... шта сте оно хтјели?... да израдите други... можете... можете... идите! говораше шеф збуњено и расијано.

Милан га гледаше зачуђено. Његов витак, поносит као пирамида стас, стајаше према шефу, као бријег према насутој као купа пржини. Из очију му избијаху погледи, пуни вјере и спокојства, пуни наде на живот, љубави према раду. Он нетремице гледаше у збуњена шефа и опажаше да би овај имао нешто да му каже, па чекаше. Шеф се немирно осврташе, посматрајући Милана, пружаше му акт, и већ му очи

казиваху неки израз критике, и уста се спремаху нешто да говоре ... и свега тог нестајаше, као таласића у води, кад их докопа снажан талас од Миланова погледа. Најзад једва проговори:

— Идите!... идите!... Па ми опет донесите оба заједно. Само пазите, ви сте још млади и ако сте школовани, немате довољно искуства, па лако можете прогријешити.

— Ви реците шта не ваља! — додаде Милан озбиљно, погледа у шефа, чекајући да му што још каже, па кад овај ништа не продужи, он узе акте, махну главом и оде, а шеф гледаше за њим зачуђено, мислећи: — Шта ме то уздржава, те не могу да му подвикнем као другом?! — И тада му дође на ум сва сила његова карактера, јачина његове воље. По памети му прохујаше стотинама чиновника, с којима се он играо, као водом на длану. Један његов поглед био је довољан, да их умири онда, кад би опазио код њих неспокојство, што их он задржава у канцеларији дуже од прописаног времена за рад; једна његова силовита, са пријетећим писком изговорена ријеч, пресијецала је као сабља оно гунђање, које се из прсију мукло прокрада. Код њега су најпоноситији чиновници долазили са неком врстом страха. Он им ји био све и сва, он им је пријетио, говорећи, да им је он Бог!... И он погледа те друге чиновнике, како неуморно раде, не имајући времена ни да се погледају, јер осјећаху, да његов поглед почива на њима. Само Милан, заваљен на својој столици са цигаром, гледа у акт, читајући га спокојно и безбрижно, као да он није ту, као да се његова власт не тиче њега. Дође му тешко, па онда жао, што га није, кад му је мало час ту био, изгрдио, извикао се, као по обичају на све друге, па би он већ другачије сједио. И ова му жеља повелича вољу, да то изврши сад, али га нешто задржаваше од тог извршења. Не знађаше како и шта да почне. Свака стварчица, код које би га он радо закачио, наишла би на праведну отпорност, попраћену са оним чудноватим погледом самопоуздања и смјелости, које он код других није до сад опазио, а од које сад зазире. Па кад не могаше то лично на њега да изврши, он науми да му то преко другог да на знање и зато, припремивши се, прво тупим кашљањем и пребацивањем поге преко ноге, узвикну :

— Господине Марјане, јесте ли већ готови?

— Нијесам г. началниче, кад ћу прије?!... чу се танки гласић Марјанов.

— Шта, кад прије, господине Марјане!?!... Зар ви мислите да ја не знам за колико се може један рад да сврши? Зар ви то смијете да мислите?!... па му тад глас запишта, претвори се у неко хукање, урликање, докле се сав не изгуби у гркљану...

— Али није могуће да...

— Шта!... шта!... шта!... предложићу ја вас и *сваког оног* — на погледа у Милана и овај у њега, па слегну раменима — који ми адвоцира! На поље ће сваки, који не ће да ради, како ја хоћу!... па опет погледа у Милана, само га овај сад погледа некако зачуђено и оштро, да он изгуби пређашњу кураж, позелени од јада, завали се за сто и шапуташе: — Сваког ћу... сваког на поље!... ја сам... ја!...

А Милан га опет погледа, само му сад на уснама заигра осмијех, који шеф опази, па се намргоди, и окрете се прозору, кад му Милан приђе и поднесе акте, рекавши:

— Видите сад оба!...

Он их узе. Црте лица му се мијењаху. Осјећаше у себи да нешто треба да му каже, да треба већ једном и према њему, као и према другима да почне и таман се спреми и дигне главу, али га тад сретне онај поносити и слободни поглед, у коме сваки израз казује присебност, смјелост и нешто што у себи не задржава никакво изазивање већ покорност млађег према старијем. Он посве добро читаше у том погледу, и то га све одбијаше од помисли да предузме ма шта према њему; чак сад осјећа немоћ да предузима и до краја изводи »експерименте« — како их је он звао — и према онима, који немају ничега у свом погледу осим кукавичлука и бојазни за комад хљеба.

Он само пребациваше погледима с Милана на акте, па му их нагло пружи, и сав позеленио од јада, рече:

— Идите!... радите!... добро је!... па притиште у звоно, а на вратима се појави блиједа, погурена фигура послужитељева, која забленуто, преплашено, са отвореним устима гледаше у шефа.

— Донеси кафу!... викну му и овога нестане, а он оде до прозора и отпоче да прави разне шаре по пари, гунђајући у себи.

Вријеме пролажаше тихо и несјетно, само се по капцима чујаше час убрзано, час успорено ударање кишних капљица или на један мах излијев искупљене воде с прозора; или се чује по који уздах, или гласни узвик чијег имена, па онда шапат од питања; по неки пут чиновници погледају у Милана, па у шефа, па међу собом; тад им се на уснама опажају поругљиви осмијеси; па онда опет све то нестане и разлије се у једно ћутање, које прекида шуштање пера и јектичаво кашљање старог дијурнисте Павла.

Најзад се врата отворише и на њима се појави послужитељ с кафом. Приђе столу и остави је, а шеф му се лагано примицаше, а по челу му се купљаху боре, очи се стискаху, уста се ширише и он поче:

— Шта је то?...

— Кафа!... избаци послужитељ, одступи корак назад, па спусти руке ни за се, кољена му заклецаше, а поглед му блуђаше некако бесвјесно и зачуђено у шефа...

— А ко ти је то рекао?... ко?...

— Ви!... одговори сиромаш гледајући шефа зачуђено и преплашено.

— Ја... ја ти рекао!... Звекане један шта сам ти ја рекао? и кад сам ти то ја рекао?!... па онда погледа у канцеларију и викну: — За што ви господе не радите?... Шта се то вас тиче?!... па му се поглед заустави на Милановом, који се ни мало не збуну од његова једа и вике, већ устаде:

— Јесте, ви сте то казали?... Од куд би иначе он то урадио?!...

— Шта се то вас тиче?... Ко вас пита?... рече шеф осорљиво.

— Ви сте му наредили да вам донесе кафу и што сад нападате сиромаша?... продужи он још упорније.

Шеф га погледа зачуђено. Од куд му толико смјелости? Познаје ли он мене? — упита се и погледа га право у очи, па онда трже поглед и обузе га на један мах некакав стид

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

помијешан са страхом. Ово упорно Миланово упадање даде му права да отпочне, како то сам он зна, али кад га погледа, он изгуби снагу за то. Нареди послужитељу да иде, сједе за сто и срчући кафу, гледаше кришом у Милана мислећи:

— Овај ће још и мени заповиједати!

II.

А дани долазе и пролазе, као да их вихар кида с грања, као да их земља кида од неба, па опет њему враћа. И они се непрестано мијењају, нестају, долазе, кидајући животу вриједност и снагу. И старом шефу Јанку однесоше дани снагу. Њему се чињаше као да он, није више онај стари он, већ неки сићушни, мали, кога више не познаје. Чуђаше се, шта је то с њим. Како је то сад све нестало и куд је отишло! Он натјериваше своје мисли на онај стари, громовити ток, и он осјећаше тад у души ону исту силину, која га је и прије пратила, он са појавом тих мисли, осјећаше у срцу ширење и страховито таласање осјећаја, које му груди потресаше; све се у истој мисли појављиваше, само сад око свију ових појава, као да вијугаше нека шарена, испреpletена силна веза, која постепено све то купљаше у се, са свих страна опкољавајући. Он посматраше ту везу и чињаше му се, као да је она склопљена из зракова Миланова погледа. Грозијаше се овим мислима, јер у њима опажаше опадање свог ауторитета, свог права и положаја, са кога је он до сада тако силно грмио. »Шта је ово са мном — мишљаше. Шта ме спријечава тај јучерањи ђачић са својим дрским погледом и самохвалисавим ходом на старе подвиге и покрете? Шта би он смио да ради, па баш и ја да продужим онако, како сам до сад радио?... Шта ли може он?... Он, који зависи од мојих осјећаја, мисли и симпатија?... Само неколико ријечи... не заслужује... и он ће бити истјеран, испраћен... и све то постоји!... и ја опет немам смјелости!... Шта ли је то?!... Да ли се ја бојим његова погледа?... Ако се не бојим, да ли се стидим?...» И њему дође тад на ум његов поглед, и он га се сад сјети свега, како тихо почне из очију, па на један мах покуља као огањ, и кад се њему упије у душу, онда му се по очима оспе

нека благост, нека неисказана милина, и он не зна шта треба тад да ради! А то му је тако несносно, јер је лишен најмилије забаве, највећег уживања: титрања с млађим!

Па је у кући постао чудноват; он је до сада веселост, коју му је природа по мало оставила, чувао за кућу — па је сад ни у кући нема. Сад је замшљен и туробан. Испитивачки гледа у жену, сина, кћер, трудећи се да испита њихове мисли, и види да ли оне знају што од свега тога, што се у његовој души догађа. Из страха да што не закључи, постаде груб. А врхунац грубости нађе израза, кад је једнога дана, враћајући се кући, застао на вратима свога сина и кћер са Миланом у најживљем разговору. — Чињаше му се тада да се налази у огњу, који га обузима са свих страна; па га на један мах докопа снажан вихар, изнесе изван огња, спусти на земљу, па захвати и понесе кући са још расламљеним лицем, зажареним очима и стиснутим песницама. — Па кад стаде код њих, он хтједе да почне, али га прво дочека озбиљан и зачуђен поглед Миланов и он се као кривац умири, па оборене главе уђе у кућу, али чим прекорачи праг кућни, њега обузе стари плам и помама, па као бјесомучан стаде пред женом, вичући:

— Шта значи то?... Зар сте још сад отпочели да ми доводите љубавнике у кућу?... Зар тако испуњаваш материнску дужност и чуваш кћер?... и њега загуши јед, па само млађаше стиснутим песницама, шикћући од јада.

Жена се уклањаше, гледајући га зачуђено, не знајући од чуда ријечи да проговори, а ово га још више избежуми и он рикну:

— Говори!... што ћутиш?!...

— Шта је теби човјече?... упита га преплашено.

— Шта... што је?... али не имаде времена да продужи, јер у собу уђе Рајко и Милица, па кад спазише оца разјарена, они стукнуше назад, но се он окрете њима и гњеван поче:

— Зар си још сад почела?... погледавши Милицу, па се онда окрете Рајку и продужи: — Зар тако чуваш сестру?... Ти да јој глас убијаш и износиш име на подсемијех свој вароши?... Знаш ли ти шта то значи, да се дјевојка с непознатим момком састаје?...

— Шта мари, кад сам ја ту био? — прекиде га Рајко. Затим, то није непознат момак, већ мој друг који и вама...

— Шта мени?... прекиде га љутито и љубопитљиво.

— Симпатише, само осуђује вашу пргавост.

— А како смије млађи да критикује старијег?... Добро, те си ми казао, научићу га памети.

— Шта имате ви кога да учите памети?... Шта вам он ради?... За то што вас хвали...

Али се стари разгоропади, не даде му да продужи, већ поче:

— Не тражим ја море да ме дјеца куде и хвале. Имам ја тридесет година за собом, које казују мој рад; а ваше је само да ћутите и слушате. — Ни ријечи више о томе. Али ово упамти; ако видим још једном, да висите на оној тараби, пребићу вас као мачке... као псе... па га јед загуши, оде из куће и кад се нађе сам на слободи он прошанута огорчено:

— Отпочео је и овдје да заповиједа!...

III.

Првог дана, кад му се Милан представило као чиновник, осјетио је мржњу према њему. Сама његова појава улијевала му је неповјерење, а кад су се погледали и кад је он требао као шеф да му пружи руку, он је од тог погледа устукнуо корак назад, њему се чињаше да му тај поглед нешто говори, што он не разумијеваше, али осјећаше. А кад је овај поносито изашао из канцеларије, он је дуго гледао за њим и чак онда, кад је овај сио на своје мјесто, њему се врзаше по памети његов исправљен, поносит ход; његов смјели поглед и његов крупни глас грмљаше му као гром у ушима. Он је тог тренутка осјетио да пада. Он гледаше гдје то пада, али не виђаше провалије, он се труђаше да назре ма искру од онога што из њега нестаје, али ништа не могаше да опази, само лијепо осјећаше како тоне и пада, како се нешто од њега одваљује. И што су дани више пролазили, он опажаше, како све ниже стоји, али не знађаше гдје је то стао и како је ту дошао; он опажаше у души неку празнину, али не схваташе шта је то из ње нестало и кад би се потрудио да ишта од свега тода дозна, он би тад погледао у Милана, и кад би им

се погледи срели, њему се чињаше, да се они не заустављају код његова ока, већ продужавају пут све даље и даље, допирући до мисли и срца, обухваћајући у себи и једно и друго, а он не осјећаше снаге да кида ту везу, која га је тиштила, као да му оштар нож засијеца у месо.

Па да је Милан икад показао неку врсту отпорности и вркоса, он би већ у самоме томе нашао излаза за ово стање; али ништа не бјеше од свега тога; све код њега бјеше на мјесту, све бјеше сам израз послушности, и он се само чуђаше, шта је то што у Милану почива, па му не да да ради. Он више не могоше да гледа чиновнике онако спокојне и мирне, не могоше да трпи послужитеља са његовим глупим и спокојним изразом — у њему све ускипи од гњева — и све се стивша, кад га Милан погледа.

Да хоће бар да га не погледа, да не дође, да задоцни, да не уради одмах оно што му је наређено, па би он почео већ некако оно своје старо; али овако, кад крене од куће, па му на души нагомилан давнашњи неискалањени јед и кад мисли да ће виком и праском све то од себе да отјера, гледајући преплашена чиновничка лица, како збуњено гледају у њега... све то нестане, чим дође до канцелариских врата, или управо кад уђе, јер га до њих прати старо расположење, које се прво почиње са послужитељем да задовољава, гурнувши га у прса, што није умιο да му се уклони с врата, кад му их је отворио, оставивши једно сухо »Сиктер!« ..... и таман му спремне мисли, воља, снага, а њему све то прикује Миланов поглед и он збуњен долази до стола, никог не гледа, виком ништа не заповиједа. И он сваког дана палази по нешто ново у том погледу. Чини му се да чита отворено пркошење: »Свршио сам школу — ти нијеси! Сретан сам — ти нијеси! Богат си — ја нијесам, али ти имаш кћер, која ме воли! па ће тај новац, који си текао бити мој!« — И њему дође да се помами. То је све преко његове воље, а прикива га за једно ћутање, које се у канцеларији прикрива у нервозном раду, са цијепањем хартије и кршењем пера; а код куће у спавању.

А они у кући имају с њим толико разговора. Потребе све веће, јер је дјевојка за удају, а он само ћути и гледа их с пакосним једом, мислећи, да није он више у њиховим очима

оно, што је до сад био. Једва је жена имала једном времена да га зашта:

— Човјече, треба за Милицу да се побринемо! —

А он разрогачи очи, па јој одговори:

— Шта јој фали? — И љубавника сте јој нашли! —

— Не ругај се са својим рођеним дјететом. — Одговори му она с пријекором. Она је већ велика дјевојка, просци долазе...

Њему се лице натмурн. Очи му заскиљише, па се развуче без израза и он осјећајући унапријед одговор, једва је ушта:

— А ко је проси?... —

— Милан! —

Он скочи као помаман и викну:

— Ко ти је то рекао? — па је докопа за руке и поче дрмусати.

— Рајко. Они су пераздвојни другови. — Али не могаде даље да продужи, јер је он прекиде, узвикнувши:

— Милан!... Рајко!... Лажеш!... Лажеш!... Сви ви лажете!... сви!... сви!... Сви сте ви договорни да мене старца изиграте!... сви!... Идите сви без трага!... и оде у своју собу, треснувши вратима, да се сва кућа задрма, мислећи:

— Ала се овај поткопао!... —

IV.

Лутао је као махнит преко поља, не гледајући гдје стаје и гази. Одмах је изјурно из куће као бјесомучан, јер кад је легао на постељу, чињаше му се да лежи на оштрим погледима Милановим, који га бођаху. »Ах, и овдје ми заповиједа!« — викнуо је болно. Улицама се освртао није, јер га бјеше обузео стид од помисли да и свијет зна оно што њега толико тишти; а кад се је докопао поља и погледао у пространу пучину ријечну како се прелијива у бескрајним таласима, кад је осјетио како вјетар повија крајеве његова капута и опазио како се трава таласа; кад га природа својом свјежином и лакоћом дохвати са свију страна, он се сјети гдје је и зачуди се шта ће ту! Па се прво загледа у плаво, бескрајно небо, из кога продираху силни сунчеви зраци, које погледи не могаху да издрже, њему тад дође на ум Миланов поглед и упореди га са овом

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А

снагом. »Зашто се мој поглед обара пред тим зрацима и зрацима Миланова погледа?... Шта је то!* ... Поглед му се оте на хучну ријеку и он се загледа у мутне, таласајуће се валове и гледаше их дуго, нетремице, као да га очни погледи прикиваху за мутну воду, док се на један мах не занесе и поерну. Он се освијести, осјетивши неки терет од дугог гледања и мишљаше: »Шта је то, што у воду не могу да гледам?« И он сједе на један камен, па се загледа у траву, чупкајући је. А зелена боја, трепћући од зракова који се блистаху из јутарње росе, засузи му очи, а он јекну, скочивши: »Шта је то што спријечава вид?« ... па пође пољем оборивши главу, али се стресе опазивши ситне блистајуће капи, па је подиже на више, али је тад од сунчане свјетлости окрете у страху и тад се сукоби са мутним ријечним валима, те је опет обори, покривши очи рукама, па се затрга преко поља, да што прије утече од овог нејасног израза природе, а вјетар, шибајући око њега, звиждаше неку пјесму, у којој му се чињаше израз поруге и срама, па успори кретање, трудећи се да више ништа не мисли, не гледа, не схвата; јер ништа од свега тога не појимаше, не знајући од чега све то потиче, као ни за узрок јачине Миланова погледа.

Кад је дошао у канцеларију, он не погледа никог. Затвори врата и предаде се мислима. Шта да ради даље. Не може више овако да живи, а како му је ова канцеларија мила била, управо до јуче, док Милан не дође. Он је налазио неке душевне насладе у свачему што је у њој постојало. Његов јед није потицао из срца, већ из необузданости, која никад не прелажаше границе. Он је њу тјерао донде, докле није противника побједио, па га је онда дизао и миловао, па опет обарао и опет миловао. Сад је то све нестало. Његово најмилије уживање је пропало, и он нема снаге да га поврати, и онда на што сав живот, на што рад? Како ће он више да долази у ту канцеларију, у којој нема права да заповиједа? Како ће у кућу, у којој га исто чека? И сад ће све бити у већој мјери! Сад ће тај камени Миланов поглед да му обухвати и душу и тијело; сад ће све да збије у своје оштре ивице и да изједначи са правом, са старјешинством и положајем. Па на што ће му такав живот тада? Да одбије Милана, не може, а како ће да

му да свој пристанак?... Зар да се жртвује за оног, кога толико мрзи? Згрови се од помисли, да он с њиме под једним кровом станује. Шта би он тада био у тој кући? — помисли. Он сад страхује од његова погледа у канцеларији, у којој му положај даје право да заповиједа: а шта ће бити у кући — у којој се све изједначаје? Али се на један мах разведри, лице му чисто оживје и доби израз веселости; он приђе вратима, нагло их отвори и викну:

— Милане, дођи овамо! —

Овај уђе.

— Сједи. — Да се разговарамо озбиљно. Мени су све казали. Ти питаш Милицу. Ја немам ништа против тога. Даћу ти је — али само под једним условом. — И ту стаде па погледа Милана испитивачки.

— Под којим? — упита га Милан зачуђено.

— Чим се вјенчаш — а то што прије да свршиш, одмах да тражиш премјештај из ове вароши. —

— За што?... прекиде га Милан.

— А док се не вјенчаш — иди. Никако у канцеларију не долази, ја те тражити не ћу, јер ми не требаш.

— Шта то све значи? — упита га Милан увријеђено.

— Хоћеш ли или не?... упита га Јанко озбиљно.

— Али молим вас!...

— Нема више никаква преговора! Одмах хајде и спремај се за свадбу. Да ћу ти новаца, да ћу ти све, што је од потребе. Хајде!... одмах иди!.. Шта чекаш?... Иди!... и он га догура до врата, па кад га изгура, он се окрете и погледа чиновнике, те се развика:

— А за што ви господо не радите ваш посао? Шта се вас тиче ово?... Господине Марјане дођите да се разговоримо мало!...

И кад се за Марјаном затворише врата од шефове канцеларије, тад се по кад кад чујаше кроз храпав шефов глас, писка биједног Марјана...

А сунчани зраци преламајући се кроз неправилна стакла прозорска, прскаху у тисућама боја, од којих шефов поглед бјегаше, не знајући за што. —

G R U Ź.

Topografično-povjesničke bilješke

(6)

Vice Adamovića.

VI.

Premda je po spomenutijem nezgodama Gruž mnogo pretrpio i mnogo izgubio, ipak je uslijed marljivosti i zauzetnosti svojih stanovnika gruški škar znao da uzdrži dobar glas, što je od starine uživao među pomorskim svijetom, te se u XVIII. vijeku gruško i dubrovačko brodogradnja opet podiže do visokog stepena,¹⁾ opet procvjeta njihova trgovina i slavni stijeg sv. Vlaha opet je lepršao po svijem stranama jadranskoga i sredozemnoga mora. Kad 3. novembra 1766. godine eto ti dva francuska drva, koja bacaju sidro u Gruž i prijete osvetu poradi neke neznatne razmirice između republike i francuskog konsula Prévosta. Odmah se dva senatura republike odvoze na prijeteće brodove; ali im njihov zapovjednik osorno navijesti, da se s njima ne razumije upuštati u ma koji dogovor, nego da će raspravljati sa cijelim senatom. Ipak se i ova razmirica smiri na dobre, te jutrom 19. istog mjeseca, na veliku radost Gružana i gradana, Francuzi odjedre iz luke, koju još pozdrave sa 11 hitaca iz topa.²⁾

Ali, koja fajda, kad se do malo opet Gruž nađe u golemoj neprilici uslijed rata, što Turska 25. novembra 1768. navijesti Rusiji. Grof Aleksije Orlov, ruski admiral, dojedri u Moreju, i budući susreo neke dubrovačke brodove, što su nosili hrane za Carigrad, posmatra ih kao saveznike neprijateljske države, te se na mah stavi u potjeru istijeh, dapače on stane goniti i plijeniti dubrovačke brodove gdje god bi ih našao, a uz to zaprijeti, da će i sam grad Dubrovnik razoriti.³⁾ Poklissari dubrovački pohrle Orlovu i ćesarici Jekaterini II., te se obrate i na bečki dvor, eda bi odstranili tešku nevoļu i izbjegli

¹⁾ Upor Dr. Jireček op. cit.

²⁾ Yriarte „La Dalmazia“, str. 214.

³⁾ Yriarte, op. cit. str. 218; *L' Epidauritano* 1870. str. 20; *Düringsfeld*, op. cit. str. 260; *Grof Sorgo* „Dubrovnik ilirska republika“, rukopis kod pisca ovijeh bilježaka.

očitoj pogibli. Ali ćesarica ne htjede da sasluša Frana Raćninu, poklisara republike, nego kađ se ovaj spremao na povratak put Dubrovnika, Jekaterina mu dostavi, po ondašnjem obićaju 1000 rubala za putne troškove. Raćnina ne primi taj dar, nego uzme samo jedan od tĳeh novaca i reće: „Pošto nijesam bio primljen kao poklisar, te mi nije sreća u dio pala da ponesem sobom dobre glase o milostivoj ćesarici, ne usudujem se primiti ponudenu mi svotu; no ipak ću uzeti samo jedan od tĳeh novaca na vjećitu uspomenu velike ćesarice, koju moj rodni grad duboko štuje i ľubi“.

Malo za tim (1774. god.) bi sklopljen mir između Rusĳije i Porte, te se dode do sporazumľeña i s Dubrovnikom, na temelju pogodbe, koja bi potpisana na brodu „*Nadeźdi*“ pred lukom grada Livorna.

I kad se ćinilo da se tĳjem sve svršilo, te da će Gruź uz cijelu dubrovaćku okolicu napokon uźivati blagodat mira, pa da će se jednom opet veseliti plodom svoje obrtnosti i trgovine,¹⁾ eto iz nenada kućnu kobni ćas za drźavicu, od mnogo vijekova te gruški škar i ono brodovľe, kojemu je Dubrovnik imao zahvaliti svoju obilnost i bogastvo, sve to pogine kroz kratko vrijeme, sve bi gotovo za vazda uništeno. Nu što je pri tolikoj nesreći najžalosnije i domoľubnom sreću neutješľivije, taj zadnji, smrtonosni udarac pretrpje Dubrovnik od jednokrvne slovinske braće. Politika i rat rijetko da i dandanas imaju obzira prema ćlanovima istog roda i plemena, a kamo li se to moglo oćekivati pri samom osvitku XIX. vijeka, kada buknu rat između Francuske i Rusĳije. Prva ude preko Knina u Dalmaciju 12. februara 1806. sa 5000 ľudi pod zapovjedništvom generala Molitora, doćim ruska eskadra sa 11 velikih brodova i nekoliko mañih, predvodena admiralom Siñavinom, doplovi u Kotor. I jedna i druga vojska bace odmah oko na slobodni Dubrovnik, koji bi im mogao da sluźi kao znamenita strategićna taćka za daľe ratne evolucĳije. S toga Rusi s jedne strane porućuju senatu dubrovaćke republike, da im dopusti ući u grad kao prijateljima i saveznicima, a da će

¹⁾ Poćetkom IX. vijeka imao je Dubrovnik 175 svojĳeh brodova. Vidi: Erber, Programma dell'i. r. ginnasio di Zara 1887-87. str. 16. Doćim po odlasku Francuza, 1815. god. Dubrovnik je imao još samo 60 brodova. Uporedi: Petter op. cit. str. 193.

oni braniti od Francuza dubrovačku državu i obezbijediti joj dosadašnju slobodu¹⁾. Francuzi pak s druge strane potraže, da im Dubrovčani dopuste samo odmoriti se i otpočiniti za koji dan, te da će odmah proslijediti u Kotor.

U tolikoj se zabuni nade senat, znajući dobro, da se zlo ne može odvratiti ni kocem ni konopcem, te mu bijaše teško da se odluči za ovu ili za onu vojsku.

Grof Ivan Kaboga predlagao je, da se zamoli Sultan, da bi Dubrovčanima darovao gdjekoje ostrvle u Arhipelagu, gdje bi se svi naselili i novi Dubrovnik utemelili. No taj predlog, ma koliko bio patriotičan, ne bi primljen, te, i ako se množina senatura izjavi za primaње Rusa u grad, ipak se dogodi, da mašina potajno ugovori s Francuzima, koji u broju od 1500 ljudi s generalom Lauristonom na čelu, ulegoše u Dubrovnik 26. maja 1806., i zapremiše sve tvrđave.

Kako Francuzi stave nogu na dubrovačko zemljište, brodovle ove republike bi smatrano kao francusko, te kao takovo postane plijenom svijeh onijeh, koji su mrzili glasovitog Napoleona²⁾. Rusko brodovle uđe odmah u Gruž³⁾.

U isto doba krene po suhu ruska vojska, kojoj se pridruži od sedam do osam tisuća Crnogoraca i gdjekoji od selaka konavòskijeh, te svi zajedno napadnu na Dubrovnik, što su branili 1200 Francuza, pod zapovjedništvom generala De la Gourgè (ili, kako drugi pišu, Delgorgue). Ovaj, teško rañen, poginu 17. junija 1806. u bici kod Brgata, na mjestu što se zove Tumba, a kad ode glava, ode i uzglavlje, jer Francuzi, preplašeni, povukoše se u grad.

Tada Crnogorci s ostalom vojskom popale i posijeku sve, što im dode do ruka, te se računa, da je gubitak, što tom prigodom pretrpi Gruž, Konò i ostala bliža okolica, iznosio od 14 do 20 milijuna franaka⁴⁾.

¹⁾ Wilkinson „Dalmatien und Montenegro“ bearbeitet von Lindau, II. str. 298; Düringsfeld loc. cit. III. 267.

²⁾ Wilkinson, op. cit. 299; Yariarte, I. c. 218.

³⁾ Vidi: Chiudina „Storia del Montenero“ str. 79.

⁴⁾ Neki pisci računaju taj gubitak na 14.000.000 franaka, kako Katalinić i Wilkinson, a drugi ga pak cijene do 20.000.000 franaka, kako Sorgov rukopis nosi; pak Matija Ban u „Zrealu povjestnice dubrovačke“, i mnogi drugi.

Stopr 6. julija 1806. pođe za rukom generalu Molitoru da oslobodi grad od neprijateljske opsade. „Pri dolasku Molitora, piše Modrić, saveznici, uzmicajući, popale Gruž, pri čemu se ruski oficiri natjecahu, koji će se prije baciti gorivom, te poharati one iste kuće, koje ih malo prije bijahu gostoljubivo primile“. Pak nastavlja odmah ovako: „Osim plijena i lova na brodove (cattura dei bastimenti), osim popaljenijeh kuća, Gruž je pretrpio golemih, nenadoknadivih šteta, jer njegovi škari bijahu popaleni, a na istijem izgubi šest velikijeh brodova, koji su bili gotovo spravni za porinuće, pak propadoše još sva skladišta drvla za građeće brodova, vas katram, sve konople, gvozd, i t. d.¹⁾

To bijaše sve imaće Gružana, jer u tom bijahu uložili znamenite glavnice, pošto je škar bio za njih gotovo jedini izvor dobitka i blagostaća. Na gruškom bi se škaru često gradili u isto doba 20-30 trgovačkijeh brodova. Svake bi se godine porinulo od prilike do 12 brodova, koji bi nadomjestili one, te bi preko godine propali. Osim novijeh brodova, tu su se popravljale i stare plavi, koje bi se s daleka puta povraćale, a tih je na godinu dolazilo do blizu osamdeset na škar.

K tomu broju vlastitijeh dubrovačkijeh brodova treba još pridodati do kakvijeh 50 tuđih, koji bi u grušku luku dojedrili za potrebite popravke.²⁾

Kad se uzme u obzir toliki broj brodova, lasno je pojmiti kakav se život tu očitovao, kakve li su dobiti erpili Gružani iz te znamenite obrtnosti, u kojoj su oni, kako smo već vidjeli, bili pravi majstori.³⁾ Za vrijeme najvišeg razvitka dubrovačkog brodovlja nalazilo je dobiti na gruškom škaru do 1000 radnika, što iz bližijeh sela, što iz samog Gruža.

Koje čudo dakle, ako bi se svako porinuće novog broda proslavilo, kako smo vidjeli, na osobiti način. Tako, da iznesemo barem jedan primjer, kad su braća Senkići god. 1819. porinuli svoju veličanstvenu plav, koju je resilo ime slavnog matematičara Marina Getaldića i koja, po svoj prilici, bi prva,

¹⁾ „La Dalmazia“, 260.

²⁾ Vidi: M. S. Zamaña u „Epidauritano“ za 1869. str. 31.

³⁾ Vidi: Adamović „Gragja za istoriju dubrovačke pedagogije“ II. dio, str. 77.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А

što se na gruškom škaru sagradi poslije kobne godine 1808., uz ostale iskaze radosti i veselja, cvijet ondašnje dubrovačke inteligencije štampa lijepu kitu pjesama, što na srpskom, što na latinskom i italijanskom jeziku.

Ali porinuće broda Senkićâ bijaše na žalost kao zadnji blesak dogorka, što se već gasi i dune, jer do malo prestane u Gružu svako preduzeće, grobna se tišina pruži povrh njegova starodavnog škara, umuknu za uvijek radionice, presuši svaki izvor blagostaña.

Gruž ni do danas nije još izliječio teške svoje rane, još se nije povratio na prijašnju obilnost i udobnost, jer još i dan-danas škar ñegov stoji opustošen u potpunu mrtvilu.

Istina, da je sadašña vlada nastojala kako bi povratila tu nekadašnu grušku obrtnost, a to najprvo zavedeñem lazareta, koji bi ustanovljen 1833. god., pak zasebnom školom za gradñu brodova, koja bi zavedena školske godine 1856-57.

Lazaretom se smijeralo na to, da svi trgovački brodovi, te bi dolazili s istoka, imali su da za neko vrijeme stoje u kontumaciji u gruškoj luci.

Mnogo se očekivalo od te ustanove; ali na žalost koliko je ta očinska vladina namjera bila i zgodna i dobra, ipak nije donijela Gružanima gotovo nikakve koristi. Škola pak, ili ta-čnije, tečaj za gradeñe brodova nije imao duga života, pošto su na veliku našu nesreću parobrodi sve to više bili počeli suzbijati i pritiskivati brodove na jedra, a škar gruški bijaše i tako već davno propao, s toga spomenuti tečaj ne naide na onaj odziv u narodu, što je bilo želeti, a da se tečaj može održati. Tako već 1860. god. bi ukinuta ta inače veoma korisna katedra.¹⁾

¹⁾ Uporedi: V. Adamović 1. e. str. 82.

О ВАСПИТАЊУ И ЊЕГОВОМ ЗНАЧАЈУ ПО ЧОВЈЕКА И НАРОД.

— Коста Мајкић. —

(сврха)

Осамнаести вијек познат је као вијек утопија и планова васпитних. У средњем вијеку човјек не имађаше повјерења ни у природу ни у свој разум; средњи вијек живио је као што вели чешки свеучилишни професор Фрањтишек Дртјина супранатуралистичким и супрарационалистичким животом. Средњевјековни човјек више се бринуо о небу него што се старао да побољша своје стање на земљи. Римско свештенство већим дијелом живљаше и сувише земаљски, али то му ништа не сметаше да учи непросвијећену масу нека се одрече земаљских добара и нека обрати своје погледе на небо и загробну блаженост. Најприје ренесанса а послије чешка и њемачка реформација донекле су повратиле човјеку повјерење како у разум тако и у природу која га опкољава. Али ни ренесанса ни реформација не имађаху онако силну вјеру у природу и разум човјечји као што то имађаше XIII. стољеће. Људи у том вијеку вјерују као и стари Грци да је природа и разум довољна да човјека учини срећним и блаженим још овдје на земљи. У XVIII. вијеку и индивидуализам искаче на видик. — Појединци не ће више да трпе црквених и социјалних веза; они хоће да живе самосвојним животом и да све своје силе употребе и опробају. У том стољећу и народи се еманципују; сви народи устају да усаврше свој језик и своју литературу. Народни језици уводе се у школе, на мјесто латинског језика, који кроз цио средњи вијек па чак и у XVI. и XVII. стољ. бијаше јединим наставним језиком. Штурмова школа у Штрасбургу не допушташе ђацима ни да говоре материнским језиком; Језуите још више него Штурм забрањиваху да се материнским језиком по њиховим школама збори. Разговарати материнским језиком држало се је као неки пријеступ; ради тога ђаци су бивали кажњавани и давана су им разна погрдна имена као: магаре, прасе, и т. д. У XVIII. стољ. народни језици до-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

бивају превагу над латинскијем и свукуда отпочињу се са већим маром националне културне њиве обрађивати. Рационалисте осамнаестог вијека никако се не спокојавају више с тиме да се младеж васпитава само по књигама и из књига; они хоће да васпитање буде реално т. ј. хоће, да човјек позна ствари и природу помоћу опита. Модерна техника има своје почетке у XVIII. вијеку. Вјера у моћ разума пење се чак и на пријестоље. Јосиф II. аустријски цар, Фридрих II. пруски краљ и Катарина II. руска царица бијаху присталице рационалне философије и радо опћаху са главним представницима те философије Волтером, Лајбницом и др. У XVIII. вијеку појављује се и оптимизам; неки философи учаху, да су сви људи од природе једнаки, и да би сви људи били добри и мудри само кад би код свију разум подједнако био развијен. Тако н. пр. Француз Хелвеције учаше, да би се са васпитањем и законодавством дала сва зла из људског друштва искоријенити; Лајбниц проповиједаше како ће се људство тек онда реформовати ако се васпитање како треба реформује, а Кант исповиједаше да само човјек са васпитањем постаје правим човјеком. У XVIII. в. никао је и филантропизам; један од највиднијих његових представника био је њемачки идеалиста и прослављени радник на пољу васпитања народног Бацедов. На разним мјестима подижу се васпитни устави називани филантропини; задаћа тијех устава била је да човјека васпитају, побољшају, усаврше. Како се је с филантропизмом изражавала љубав к људима и ближњему у опште, то је са свим разумљиво што се филантрописте не ограничаваху на школско васпитање, већ усилјавају да одстране из друштва људскога све установе, које служе на укор хришћанској доброты и милосрђу. Не само што је нужно из школе одстранити претјерану строгост и тјелесну казну, већ треба и законодавство да се измијени, да постане хуманитарније, па да са злочинцима и преступницима блаже поступа. Смртна казна треба сасвим да се укине. Што некоји људи гријеше и падају у разна искушења и зла, не треба њих за то правити одговорним, него само друштво, које се није о том побринуло да те несретнике васпитањем на правилнији пут изведе. Филантрописте први јаче акцентују васпитање социјално. Песталоци са свим јасно

показује какви би односи требали да владају међу законодавством и васпитањем; тај одушевљени пророк, плодни душевни радник и несаломљиви бранилац слабих и биједних учаше, да се нико не може одужити ни Богу ни свом ближњему милодарима, тренутним саучешћем и утишавањем нечије невоље једним или два новчића, него сталним, правим и благотворним радом, којим једино може се зло, биједа, глупост, неправедност и нездрави егоизам из људског друштва одстранити. Што доведе наведосмо доста је да се види, како је XVIII. вијек управо обиловао разним реформаторским смјеровима и како је вјеровао у свемогућност васпитања. Сувишно је овдје и напомињати, како рационализам (једностранни култ разума) није човјечанству донио онога блаженства за којим се је тежило. Рационалистичка философија у великој француској револуцији досегла је свој врхунац, гдје је на пријестоље божје био постављен *људски разум*. Али тим је рационализам претрпнио велики удар и вјера у његову свемогућност била је јако уздрмана.

У деветнаестом вијеку људски погледи на живот мијењају се. Онај оптимизам, она вјера и људски разум и у блаженост људску у будућности уступа пред разочарањем, у које бијаше доспјело европско друштво услјед многих криза. Маса народне у осамнаестом стољећу бијаху у велико прогледале. Рационалисте и филантропи учинили су човјечанству огромну услугу тим, што захтијеваху од главних представника у државама, да подједнаку бригу воде о свима грађанима и да школом и јавном наставом створе могућност за интелектуално усавршивање свију људи без обзира на сталешке разлике. Али пошто су већ у масе биле, бар донекле, очи отворене, она не налажаше довољно разлога да буде оптимистички расположена. У осамнаестом вијеку само богатији људи и научењаци одаваху се оптимистичким сањаријама и вјеровању, да је свакоме умноме створу с тим довољно поможено, да дође до своје среће, ако му се разумне моћи прошире и појачају. Али чим је маса дошла до душевне свијести, она је стала више о друштвеним уређењима да размишља и да истражује узроке људске неправедности, коју не могаху одстранити ни рационална философија ни филантропизам. Масу друштвену, нарочито радничку

УНИВЕРЗИТЕТСКА
ВИБЛИОТЕКА

класу, тиштила је највише господарска неједнакост. Док капиталисте и велики посједници живљаху у изобиљу и раскоши, дотле фабрични радници и службена класа људи уопште трпљаше највећу оскудицу и бораше се са страшним недостацима. Па онда какво чудо што масе народа европских у почетку деветнаестог столјећа почимљу гледати на свијет и на живот песимистичким очима? Песимизам је нашао своје представнике и међу душевним великанима првога реда. Тако на примјер сва поезија бесмртнога и генијалнога лорда Бајрона кипти срцбom противу неправди и зала свјетских; силно попут Бајрона протестује противу зала свјетских и Леопарди. Нарочито моћни дух Бајронов са својим болom, незадовољством и гњевом умпо је да да силна израза општем расположењу, које у свијету владаше. Бајрон је нашао у свима земљама, код свију образованих народа читаво коло пјесника, који су, премда не са оном плаховитошћу као он, опјевали или боље да речемо у пјесмама износили негодовања своје душе, која никако није могла да се измири са постојећим стањем ствари у свијету. Песимизам је нашао и међу философима своје поклонике; Шопенхауер и Ниче су најтипичнији његови представници у философији. Шопенхауер употребио је сав свој огромни дар да увјери све оне који још у овом свијету налазе нешто узвишено, лијепо и добро, како овај свијет ништа не ваља и како је живот свакога човјека без икакве вриједности, како је јадан и мизеран. Шопенхауер доказиваше како је људски разум слаб и како он врло мало може утицати на покварену природу људску. Код човјека као и код других животиња, учаше Шопенхауер, на првом су мјесту нагони и воља, па тек онда долази разум. Воља људска слабо се покорава суду разума; разум нема снаге да рад људске воље тако регулише, како би она увијек само добро хтјела и за добром тежила. Дакле карактер људски ни путем васпитања не може се много измијенити, јер развиће разума не дозвољава и побољшање воље; воља остаје вазда слијена; она са нагонима (истинктима) творила је и твориће увијек главни хабитус карактера човјечјег. Charakter ist constant (карактер је сталан) гласаше Шопенхауер; забадава све школе, књиге, умјетност, наука: *по ред свега тога људи остају покварени, егоистични и зли; то им*

је прешло у наслеђе од њихових предака, противу наслеђа ни разум, ни наука, ни васпитање не могу бог зна шта учинити. Шопенхауер је преговно учећи тако. Додуше наслеђе игра важну улогу у животу и развићу људском. То је доказано и помоћу биолошких и медицинских испитивања. Конституција тјела, разне тјелесне немоћи па у многоме и душевно стање стоје под утицајима наслеђности (хередита). Али Шопенхауер утицај наслеђности сувише је издизао и прецијењивао. Гријешно је, доказујући да противу наслеђа ништа се не може чинити. Човјек, долазећи на свијет не доноси са собом већ развијену некакву болест душевну или тјелесну, већ само наклоности (диспозиције) к тој болести; разумном васпитању може поћи за руком да наклоности к некој болести ако не сасвим паралише, а оно бар ублажи и смањи. Нужно је још напоменути како наслеђе није јединственим фактором развића. Новија наука о развићу (еволуција) поучава нас, како сваки индивидум има подобности прилагођавати се спољашњим погодбама живота. Та подобност прилагођавања позната је у науци под именом *вариабилита*. Наслеђе означава конзервативност а вариабилита прогресивност. То значи да добрим и правилним васпитањем човјек може прилагодити се новим циљевима живота а удаљити се од старих навика и наклоности. Васпитање, премда није свемогућно, опет може код васпитаника (ђака) добре навике и наклоности потпомагати а 'рђаве пригушивати и одстрањивати. Карактер човјечји није као што би хтио Шопенхауер константан (сталан); код свакога појединца он се мијења и пролази кроз разне фазе. Вариабилита као позитивни чинилац у васпитању стоји проти наслеђности. Дакле васпитање не може све али може много учинити при облагорођавању људске душе и карактера.

Већ смо видјели како су у почетку прошлога (XIX.) вијека нижи слојеви европских народа, пошто су дошли до јаче душевне свијести, почели негодовати и протестовати против неправди и неједнакости у друштву. Ти нижи слојеви, видећи своју биједу, сасвим је појмљиво да на свијет овај нијесу ни могли гледати друкчије до песимистички. Огромне гомиле људи тукло је зло и неправда у главу, па какво чудо да су се они због тога мрштили, љутили и викали? Из почетка не-

задовољне масе мишљаху да је могуће зло одстранити само насиљем и превратима. Тако је поникао у Европи анархизам и нихилизам. Али масе почеле су се брзо тријезвити и долазити до увјерења, да се насиљем и револуцијама не може ништа постићи, већ да је потребно зло одстрањивати *просвјетом и организованим радом*. Социјална демократија у западној Европи данас сасвим друкчије ради него што је радила педесет година назад. Данас она гледа да васпита и образује своје чланове, да се добро организује и да тако добије што јачег уплива у државама, па да помоћу законодавства и парламентарним путем дође до својих идеала: *равноправности политичке и господарског бољитка*.

Песимизам, који бијаше у првој половини деветнаестог столећа међу радничком класом јако одомаћен, почиње да уступа пред љубави за животом и вјером у снопљивију будућност. У новије вријеме одомаћава се у Европи мелиоризам, који не признаје овај свијет ни за најбољи ни за најгори; појима свијет реално, такав какав је, али у исто вријеме има повјерења да је могуће побољшати га. Мелиоризам вјерује у напредак, али тај напредак не схвата једнострано као рационалисте у XVIII. вијеку; он признаје да није доста развијати човјечји интелекат, већ велику пажњу нужно је обратити и на човјечју вољу и осјећање. Васпитање је само онда добро и врши своју улогу ваљано, ако цијелога човјека развија. — Некада су школе постојале искључиво за привилеговане касте, данас се школе и васпитање уопште све више демократизују. Некада дјаци у школама учаху познавати само прошлост, па и њу једнострано а данас поред историје човјек у школи учи познавати и савремени живот, па богме донекле и будућност одређивати. Васпитање сваким даном добија више практичнији карактер, што је сасвим добро, јер од какве је фајде човјеку знање, ако не умије да га употреби и да се користи њим у животној борби? Модерни идеал васпитања је социјални. »Васпитање индивидуално је подређено социјалном.« Тако учи у наше вријеме Натрон а с њиме и многи други. Тим идеалом одушевљаваше се још у XVII. стол. славни Коменски, а на остваривању тог идеала радио је неуморно кроз цео свој трудни живот и Песталоци. »Још у најранијем дјетињству треба

засадити у душу дјечју љубав, и научит дјецу да се човјек рађа Богу и своме ближњему.« За Бога и ближњег свога живјети и радити, — то нам проповиједа и препоручује највећи живи пријатељ читавог човјечанства Лав Николајевић Толстој. Та његова жеља стоји у потпуној хармонији са тим златним ријечима Коменскога, које горе исписасмо. Модерна школа стара се да испуни то што јој препоручују ти великани, и буде ли у том послу истрајна, људство ће доживјети боље дане и ерећнију будућност.

Идеал васпитања није сталан; он се мијења са временом у коме човјек живи и са културним нивоом до кога су поједини народи досијели. Али да је васпитање од вајкада било, а да је и данас од непроцијењенога значаја по род човјечји, излази и из тога, што поједини народи у времену свога пропадања лаћаху се васпитања као моћнога средства, да пропаст која им је грозила сузбију и одстрани, и да тако своје народно тијело сачувају од коначне смрти и распадања. Примјером ћемо то расвијетлити. За вријеме ратова Наполеонових њемачки народ бијаше раздробљен, разједињен и раскомадан. Нијемци, увиђајућ своју слабост, напрегоше све своје силе, да се из тог пониженог положаја избаве. Највећу пажњу њемачки препородитељи обратеше на школе у којима се пружаше васпитање народу. Благодарећи томе Нијемци заступа за неколико десетина година постадоше важан политички и културни чинилац у Европи. Њемачке војсковође саме признаваху, да је код Садове много допринио да њемачко оружје победи њемачки кантор (учитељ). Французи, послије несрећног ратовања с Нијемцима, обраћаху велику бригу васпитању свога народа. Васпитање младежи је најсигурније јамство боље будућности народне. Тог гесла држе се и по њему свој рад управљају све боље француске главе. И доиста за посљедњих тридесет година Французи су постигли огромне успјехе, тако да данас, што се тиче васпитања народног, могу послужити осталом свијету као узор. Код Чеха први њихови будитељи посвећиваху васпитању народа свога велику пажњу. Славни политички поборник чешки, Карло Хавличек, још прије педесет година, стара се да оснује »Друштво Коменски« које би се старало о културном уједињењу чешкога народа. Хавличек,

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

премда бијаше по занимању публициста, то му ништа не сметаше, да се занима са Песталоцијевим књижевним дјелима и да проучава његове педагошке идеје. Други славни Чех Пуркиње гледо је спасење чешкога народа у подизању једне величанствене академије народне, која би имала задаћу да створи васпитни систем за Чехе. Палацки, народни отац, кроз цео живот вођаше бригу о васпитању свога народа. Колико и колико је пута тај узорити муж довикивао Чесима: Кад год смо нешто врједили и нешто значили, кад год смо међу другим народима једно од првих мјеста заузимали, то никад није било материјалном силом, већ увјек са моралном, силом која је стајала у служби великих идеја. Културно гесло по ком је Палацки радио и руководио се у својим препородитељским реформама било је: »Просвјетом к слободи«. То гесло оставио је Палацки у аманет своје народу. Ригер као и Палацки упућује Чехе нек се постојано о своје васпитању и образовању брину, па их никад никаква сила премоћи не ће. Из свега што је речено увидјеће српски читалац како је неисказано важна улога, коју васпитање игра како код појединаца тако и код читавих народа.

Ми Срби ако желимо себи добра, ако желимо нашем народу сигуран опстанак у будућности, ако смо ради једном доћи до бољег, човјечијег и достојанственијег живота, нужно је да сви уложимо труд у то, како бисмо створили један *оштри српски васпитни идеал*, помоћу кога би се раскомадане силе нашега народа прикупиле у један моћни културни организам, који би имо довољно снаге да одоли свима опасним непријатељским утицајима којима је наш народ био вазда, али никад као данас изложен. На пољу васпитања народа нашега сви смо дужни радити; на том пољу све нас чека огроман посао. Латим се тог светог посласвом одлучношћу, истрајношћу и енергијом; ту се покажимо да смо Срби, да смо људи! Кад обезбиједимо народу нашем ваљано васпитање, можемо бити унапријед увјерени, да ћемо помоћу такога васпитања створити и *оштру српску народну свијест* о којој ће се сви умишљаји и задње намјере наших злотвора разбити. Дакле сви прегнимо на посао на васпитавајмо нашу младеж и задахнимо је, *оштром српском свијешћу*, спремимо је за душевну и фи-

зичку борбу, наоружајмо је узвишеним принципима хришћанскога морала; кад то постигнемо онда ћемо моћи бити сигурни, да ће будуће генерације српске бити достојни носиоци наших народних идеала, и оно, о чему смо ми дојак само сањали, постаће јава!

У почетку овог нашег разговора казали смо да дијете, долазећи на овај свијет, слабо је и мало моћно. Без родитељске помоћи оно би заинуло. Али у слабом и маломоћном дјетету налазе се латентне душевне силе, које се тек морају у живот изазвати. Мајка је прва душевна будитељка свога чеда; она прва запали ону божју искру, коју дијете са собом на овај свијет, доноси. Паметна и добра мајка анијео је хранилац своје дјеце. Ваљан отац потпомагаће своју супругу при њеним тешким васпитним дужностима. Ако се дијете у родитељској кући честито васпитава, тим ће бити школи посб у пола олакшан. Не само мајка и отац, већ и учитељ и сви одрасли људи морају имати љубави прама дјеци. Сви се морамо учити да што боље познамо душу дјечју, сви смо дужни дјецу вољети и племенито на њих утицати. Лијепо је реко наш Змај: »У деци је света клица, нова моћ с' у њима крије, бољи свет би мого нићи, кад би знали развити је.« Васпитајмо дјецу како ваља, па ћемо се тим одужити Богу, по чијем смо облику створени, народу уз којег смо изашли и човјечанству чем смо један орган.

Праг, 13/VII. 1903.

MUDRE IZREKE.

1. Oni koji puzaju pred višim od sebe, vazda gaze one te su im niži. Buckle.
2. Nema sumње da će људи, koji su jednom izgubili svoju neodvisnost, izgubiti na svrhu i svoju snagu. Isti.
3. Trijem znanosti hram je demokracije. Isti.
4. Ko ne osjeća mrak, taj ne će nikad ni tražiti svjetlost. Isti.
5. Čovjek je rođen slobodan, a svuda je u lancima. Rousseau.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А

PROBLEM PROSTORA.

— K. Tadin (Dr. Torkvato). —

U trinaestome broju ovogodišnjeg „Srđa“ izašao je članak sa gornim naslovom pod pseudonimom *Mistagog*. U tome članku pisac se je trudio da razjasni neke tačke ovog vrlo zamršenog filozofskog pitaña i gledao je odstraniti neka protuslovja koja se, po ñegovom mnijeñu, nalaze kod mnogih filozofa, koji su raspravljali o problemu vremena i prostora; a pri kraju iznosi neka svoja naçela, koja bi nam morala da riješe teški ovaj problem.

Pročitavši onaj članak, namah mi pane na um, da se i ja malo zabavim istim pitañem; tim više, što eijenim, da se moja naçela ne sudaraju sa *Mistagogovim*.

O problemu vremena i prostora raspravljali su gotovo svi filozofi modernog i starijeg doba i to sa raznijem uspjehom. Jedni su bili za realnu eksistenciju i jednog i drugog, drugi su ih nasuprot svodili na proste forme ljudske spoznaje.

Zašli bismo u prostrano poļe, kada bismo htjeli na široko predstaviti cijelu evoluciju i razne faze, kroz koje je prošlo ovo zamršeno pitañe. Svaki je filozof našao za shodno, da što novo iznese, ne pazeći mnogo puta, da li će pitañe riješiti ili ga gore zamrsiti.

U ovoj radñi nastojaćemo iznijeti neka glavna mnijeña, ispitati ih i pri kraju osvrnuti se i na zakluèke gosp. *Mistagoga*.

Prvo pitañe, koje nam se ovdje nameće, bilo bi: da li se ideja ekstensije pojedinih tjelesa razlikuje od ideje čistog prostora?

Locke tvrdi: „ekstensija tjelesa nije drugo već jedinstvo ili niz solidnih dijela, koji se dadu lako rastaviti i kretati; doçim ekstensija prostora znaçi neprekidnost nesolidnih dijela, nerazdjelivih i koji se ne dadu kretati. Imade mnogo ljudi, a i ja sam meðu ñima, koji tvrde da posjeduju bistru ideju čistog prostora i solidnosti, i da shvataju ideju prostora, a da ne nalaze potrebitim zamisliti i materiju, koju bi prostor zaokruživao. Ovo bi baš bila ideja čistog prostora. Ali, oni su takoder uvjereni, da uz ovu ideju *čistog prostora*, imaju takoder i drugu sasvim razliçitu t. j. i ideju materije, koja zaprema taj prostor

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

i koja može biti lako odstranena. Da ne prebjegnem uništeću po-jedinog tijela, pitam: može li čovjek imati ideju kretne jednoga tijela, a da ga ikako kasnije ne zamijeni? Držim za stalno, da taku ideju može svaki čovjek stvoriti; jer ideja kretne jednoga tijela ne zahvata ideju kretne drugoga tijela, kao što ideja oblika (figure) jednoga tijela ne zahvata jednaku ideju oblika drugoga tijela. Mislim također, da možemo sasvim dobro imati ideju jednog osamljenog tijela, koje se kreće, dok su na-suprot ostala u mirnome staću. Postavivši ovo kao dokazanu istinu, mjesto, koje tijelo krećući se napušta, daje nam ideju jednog prostora, bez solidnosti, koje drugo tijelo može zapremi-ti, bez ikakovog otpora.“

Treba opaziti, da ova nauka engleskog filozofa o prostoru u opreci je sa onom njegovom o postanku naših ideja; jer, ako izvan ideje tjelesne ekstensije mi imamo također i onu druge ekstensije, koju smatramo kao čistu; i ako nam sjetilâ ne mogu pružiti drugu ideju ekstensije do one tjelesne; do-sledno slijedi, da ideja *čistog prostora* ne proizlazi iz sjetila; opstoji dakle jedna prosta ideja izvan sjetila, a ovo je baš ono što se protivi Lockeovoj nauci o postanku naših ideja.

Locke se također trudi da dokaže, da je ideja praznog prostora sasvim različita od ideje tjelesne ekstensije, i da mi imamo dvije ideje o dvjema raznim ekstensijama. Tjelesna je ekstensija neprobojna (impenetrabilis), a prazni prostor pro-bojan. Tjelesna se ekstensija daje dijeliti, a prazni prostor je nerazdjeliv. Dijeliti i lučiti realno, znači napraviti dvije površine, razlučivši strane, koje su prije sačinavale jednu samu cjelinu. Dijeliti pameću, znači promisliti dvije površine, gdje je prije bila neprekidnost, i smatrati ih kao udalenu jednu od druge, a ovo se jedino može uraditi kod stvari, za koje naš um misli da su podvrgnute djelidbi. Ali ni realnoj djelidbi, ni onoj pa-meću nije podvrgnut prazni prostor. Čovjek može mjeriti je-dan dio ovog prostora, jednak ovoj ili onoj mjeri, a da se ne obazire na ostale dijelove; ali to ne bi značilo dijeliti pameću, jer bi trebovalo smatrati ovaj dio kao udaljen od ostalih, sa kojim sačinava jednu cjelinu, a to je baš ono što naš um ne može shvatiti. Zatim strane tjelesne ekstensije su nepomične, a to odatle, jer se ne dadu dijeliti. Smatrati strane praznog

prostora kao pomične, bilo bi jednako kao tvrditi da se dadu jedna od druge odijeliti.

Locke odatle zaključuje, da mi posjedujemo ideju jedne ekstensije probojne, nerazdjelive i nepomične; a da je ova ideja sasvim različite od one tjelesne ekstensije, koju shvatamo kao neprobojnu, razdjelivu i pomičnu.

Opazili smo, da je Locke u protuslovlju sa svojom naukom. On shvata ideju praznog prostora kao odijelenu od one tjelesne ekstensije, a istodobno tvrdi, da se prosta ideja ekstensije rada putem sjetila. Nu treba opaziti, da nam sjetila ne mogu pružiti, već samo ideju solidne ekstensije.

Condillac polazi sa drugog gledišta, on nam je o ovoj stvari znao pružiti interesantnih primjedaba; on cijeni, da ideja praznog prostora nije drugo već jedna apstraktna ideja i jedan dio ideje konkretne cjeline; on ne priznaje, dakle, da mi posjedujemo dvije različite ideje dviju vrsti ekstensije, on tvrdi, da prazna ekstensija nije drugo već konkretna ekstensija, t. j. jedna te ista ekstensija odijeljena od tijela i od raznih njegovih svojstava.

„Ako je u interesu Kartezija, veli Condillac, da svaka ekstensija mora biti solidna, Newtonu je korisna ideja praznog prostora; a to je dosta, da se jedan posluži apstrakcijom, koju drugi nije htio shvatiti. Prazni prostor nije drugo već prosta apstrakcija.“ Ovo bi bila nauka u opće svih engleskih psihologa, kao n. pr: *W. Hamiltona, Stuart Milla, A. Baina, James Milla* i nekih drugih.

Kod Schopenhauera cijela teorija spoznaje nije drugo već teorija spošnosti; ona nam nastoji protumačiti, kako nam se vođa jedna i identična, jedina realnost, predstavlja mnogostrukom i raznolikom u raznim prirodnim fenomenima. On pretpostavlja, dakle, da se cio naš svijet sa svojim dolinama i brežulcima, potocima i životinjama, pretvara konačno u vođu; a samo najmaña strana ove materije, koju mi nazivamo moždanima, posjeduje divnu sposobnost da nam predstavi sve ono što na nu djeluje; ona je kao ogledalo u kome odsijeva vođa; tako da svijet nije drugo već *fenomen naših moždana*, a vođa se preobrazuje u *drugo*, u koliko pada pod intelektualne forme vremena, prostora i uzročnosti, koje ju predstavljaju neprekidnom trajnom i promjenljivom.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Ali, pitam, zar se ovdje ne opaža neko protuslovlje, a koje baš u tome sastoji jer ovisnim čini materiju o umu i um o materiji. Svijet sa svojim fizičnim, hemičnim i fiziološkim fenomenima ne postoji u hipotezi, već u moždanima; ali baš oni pretpostavljaju prethodnu egzistenciju nekih fizičnih, hemičnih i fizioloških činjenica. Ova poteškoća vrlo je ozbiljna. Schopenhauer bi joj jedino mogao izbjeći kada bi kazao, da materija, moždani i um jedna su stvar; prosti korelativi, koji se uspiću i padaju zajedno; i prosta umna iluzija kada opredjelujemo *prije* i *poslije*, ondje gdje postoji sama istodobnost. I ako je teško pristati uz ovu nauku sa eksperimentalnog gledišta, ipak je vrijedna toliko u koliko odstraňuje kontradikciju; ali kako bi se slagala sa ovom tezom Schopenhauerova nauka, da je um jedan *tercijarni* fenomen, ovisan o tijelu, a ovo o volji. Mnogi su se trudili, kako bi u sklad doveli ovu Schopenhauerovu nauku, ali bez ikakvog uspjeha.

Schopenhauerov idealizam nije originalna strana njegove nauke. On je naprosto reprodukovao Kanta i Berkeleya.

Poznato je, da je Berkeley tvrdio, da nam je jedino poznato stanje naše svijesti i da nemamo nikakova prava tvrditi, da postoji nešto izvan ņe. Schopenhauerov idealizam temelji se na Kantovoj kritici i Berkeleyevoj psihologiji.

Jedina Schopenhauerova zasluga bila bi, da je znao svesti zamršeni imenik Kantovih forma i kategorija na tri glavne: vrijeme, prostor, uzročnost. Dokazuje ņihovu idealnost posebnim razlozima, a u zaključku se slaže ipak s Kantom.

Kant je našao za shodno, da vrijeme i prostor moraju biti objektivni ili subjektivni, ili zajedno objektivni i subjektivni. On prelazi na treću hipotezu.

I ako nije zanijekao vremenu i prostoru značaj određujućih principa iskustva, ipak nije siguran o ņihovoj potpunoj neovisnosti o iskustvu. Ja se oslaņam ovdje na auktoritat Helmholtza, koji uz vas svoj zanos za Kantovom naukom, tvrdi da: „smatrati geometrične aksiome kao propozicije, koje se već u početku nalaze u pojmu prostora, to je mnijeņe o kome se dađe još dosta raspravljati... Aksiomi, na kojim se temelji naš geometrični sistem, nijesu potrebite istine, jer jedino ovise o konstitutivnim zakonima našega uma. Oni su znastveni izraz jedne

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

činjenice vrlo općeg iskustva“. Ideja prostora sa tri dimenzije, na kojim se temelji naša geometrija, nije drugo već jedna činjenica iskustvom stečena. Helmholtz također opaža, da su Gauss, Riemann, Lobatchewsky i drugi matematičari znali stvoriti jednu umišlenu geometriju, temeljeći se na pojmu prostora *neovisnom o iskustvu*.

Treba također opaziti, da se pojam vremena i prostora iskustvom mijenja. Vrlo je teško, da osoba lišena vida n. pr. može shvatiti prostor onako, kako ga shvata druga osoba potpuno zdrava. Životinja, koja proždire prostor brzim svojim letom, može li imati jednak pojam o prostoru, kao druga spora hoda? Jednako velim i o vremenu. Ta svak od nas zna vrlo dobro, da ono što nam se je za djetinjstva činilo vrlo daleko i visoko, danas nam se pričinja nisko i blizu. Ove su činjenice svakome poznate.

Bez sumnje mogao bi kogod kazati, da ove činjenice dokazuju, da se shvatanje jednog datog prostora i vremena mijenja našim iskustvom; ali odatle da ne slijedi, da jednako shvatamo u opće ideju vremena i prostora. Sasvim tim opći pojam vremena i prostora ne bi li se mogao smatrati kao apstraktna ideja konkretnih činjenica, kao što je mislio Leibnitz?

Glavna je Schopenhauerova teza, dakle, vrlo prijeporna. Kada bi znanstveno bila dokazana nauka, koju su u posljednje vrijeme branili mnogi filosofi u Nemačkoj i Engleskoj, Kant i Leibnitz bi se složili. Oni tvrde, poput Schopenhauera, da se vrijeme, prostor i ostale forme misli mogu smatrati kao spajene sa konstitucijom naših moždani; ali ove *forme* bile bi rezultat dugog iskustva, nasljedstvom učvršćena i organizovana kod neprekidne generacije.

Schopenhauer dalje tvrdi, da su vrijeme i prostor pomisli sasvim relativne naravi; a malo kasnije smatra ih kao nešto subjektivno, što nije dokazano ni iskustvom ni razumom: odatle on izvada svoj idealizam.

Nakon malo Schopenhauer se udaljuje od Kanta i približava Berkeley-u; on tvrdi, da fenomeni, koji zapremaju ovaj prazni okvir vremena i prostora, ne simbolizuju nikakvu objektivnu realnost izvan nas. On naprosto niječe realnost svakoj izvanjskoj materiji.

Kantu, koji priznaje, „da materija spoznaje pripada spolašnosti“, Schopenhauer predbacuje logičnu pogrešku, jer zakon uzročnosti kao subjektivan ne vrijedi već samo za subjekat i to jedino kod fenomena; drugim riječima, mi nemanio pravo zaključivati sa fenomena na realnost, jer bi inače realnost bila uzrok (causa) fenomena, što ne može da bude. Po ovome bi se moglo misliti, da Schopenhauer ispovijeda apsolutni idealizam, i ako se on sam nazivlje transcendentalmim idealistom i empirijskim realistom t. j. pristajući uz kantizam i ultra-kantizam glede uvjeta egzistencije izvanškog svijeta, udaljuje se od Berkeleyeve tvrdnje, da je ovaj svijet jedna prosta fantasmagorija. Materija je, on veli, jedna istinita obmana. Treba li odatle zaključiti, da je ona ništa, apsolutno ništa, već prosta iluzija? To bi značilo zaboraviti da je glavno kod svijeh stvari voľa. Voľa je jedini subjekat i objekat spoznaje. Materija, u koliko nam predstavlja voľu, ona je istinita; u koliko nam se predstavlja opsežna, promjenljiva i pod raznim drugim formama, ona je prosta iluzija.

Kada bi se ova nauka pročistila od metafizičnih forama, koje ju zaokružuju, dosta bi se približila najnovijoj nauci nekih modernih filsofa.

Helmholtz n. pr., odstranivši koliko je bilo moguće svaku hipotezu, oslaňajući se jedino na činjenice znanstveno dokazane, izjavľuje, da podaci čulâ (sensus) ne mogu se smatrati već jedino kao simboli koje mi tumačimo; i da ne možemo zamisliti nikakvu analogiju između jednog opažanja i objekta koje nam ono predstavlja; ono je naprosto duševni znak ovoga; znak, koji nije ipak samovoljan, jer nam ga je sama narav naših čulnih organa i našeg duha nametnula.

Ono što Schopenhauer nazivlje prikazama, Helmholtz zove simbolima; simboli izražuju jednu nepoznatu realnost; prikaze pretpostavľaju jedan *x*, voľu. Iz ovoga se daje lako shvatiti, da se Helmholtzova nauka daje lako složiti sa Schopenhauerovom.

Nakon što smo objektivno iznijeli nauku nekih filsofa o problemu vremena i prostora, dotakli se nekih glavnih tačaka iste, u narednom broju opširno ćemo se zabaviti i naukom nemačkog filsofa Kanta, a to tim rade, što smo uvjereni, da pi-

sac (Mistagog) spomenutog članka u „Srđu“, nije nam ništa novo iznio, što nijesu već prije kazali ovi filosofi — k. np. Schopenhauer i Kant.

U narednom broju nastojaćemo to i dokazati.

(Nastaviće se).

PJESNIŠTVO.

Nad morem veče... U prozračnoj tmini
Gali se zapad k'o glas u daljini,
A crven mjesec iza gora hodi,
Bjelaska, trepti i bješti po vodi...

Veslaru, veslaj! Nek me tvoje ruke
Van sv'jeta vode, van taštine puke;
Hoću, da srce otvorim pred sobom,
Izmiren s grobom, s tugom i s tegobom...

I barka leti, i srce se tiša,
I, jăča ljubav iznad svega viša.
Al' na što ljubav, na što snovi moji,
Kad pored mene mjesto prazno stoji!

Dubrovnik.

Milorad Đ. Mitrović.

Ој дјевојче . . . .

Ој дјевојче, ока жива
И бјелине,
Бујне косе, витка паса
И облине!

Мушко срце брзо мами
На те чине;
Пожури се, не играј се,
Све то мене!

Старост дође и донесе	А у срцу љубав пушта
Красе ине;	Споро гине
Мутне очи, борно лице	Као уздах, у ноћима
И сједине . . .	Мјесечине.

1903.

Јунија.

С м о р а.

Ликуј, ликуј, просто нек ти,
 Јер си прави соко јунак!
 Кренуо си срце моје,
 То не бјеше посџ лак!
 Дан за даном губио се,
 Смјењивао тавну ноћ,
 Млад за л'јепим кушао је
 На мом срцу своју моћ.
 Ал' још нико, благо мени,
 Не разбукта огањ свет,
 Док ти стиже . . . твој разговор
 И очију твојих сјет!
 Неста мира, срце прену
 И кроз пјесму даде глас,
 Мисџ клону, али рече:
 Да си мени живот вас!
 Збогом момче! . . . Побјећи ћу,
 Нек ме носи вала крет!
 По њима ти поздрав шаљем:
 Мој соколе, идем мр'јет!«

Јунија.

DANIELE CORTIS. (11)

ROMAN.

Napisao Antonio Fogazzaro.

Prevod s italijanskoga auktorovom privolom.

Glava XI.

Između Ćefalù i Rima.

*Barunici**Jeleni Di Santa Giulia, u Ćefalù*

Rim, 19 januara 1882.

Jeleno,

Samo jednu riječ.

Pošla si prošlog jula u Sićiliju, u groznici, i nijesi nikad ništa pisala svojoj majei, koja je to slučajno doznala, nazad malo dana, od senatora Clenezzi. Učinila si da promislimo, e ćeš se vratiti u Mletačko početkom oktobra, pak si našla izliku da odgodiš do zadnjih. Koncem oktobra pisala si, da je otvor parlamenta blizu i da ti se ne čini shodno putovati tako dugo, pak se odmah vratiti istim putem u Rim. Parlamenat se je otvorio; ti si zaželjela vidjeti malo sićilijanske zime, te doći u Rim poslije božićnih praznika. Sada je tvoj muž ovdje sam. On ni ne odgovara na pisma od kuće Carrè; vijesti stalnih i tačnih od néga se ne može dobiti. Tetka Tarkvinija bi otputovala u Sićiliju, da može. Za nesreću Lao je u posteli, kako znaš, od ulogâ, te se ona ne može maknuti bez skrajne potrebe. Da svršim, tetka mi jutros piše, moleći me, da se trknem do tamo, da te vidim.

Sjećajući se tvoga poslednjega pisma, i pošto sam ja na svoju nesreću nešto različit od tebe, jer ne znam izmijeniti duh i način govora kao kakva glumica što mijenja ulogu i *toilette*, tako ću, ako misliš, odgovoriti, da sam silno zaposlen i da se ne mogu maknuti iz Rima. Zbogom

Tvoj odani rodak
D. Cortis.

Presv. gosp. zastupniku

Danijelu Cortis-u, u Rim

Ćefalù, 23 januara 1882.

Presv. gosp. zastupniče,

Imam čast odgovoriti u ime i po nalogu presv. gospode barunice di Santa Giulia, na časno Vaše pismo od 19 ov.

Plemenita gospoda, koju ja liječim, leži u laganoj reumatičkoj vrućici, te za to ne može da piše. Ona javlja Presv. V. G. da je, izuzevši ovo slučajno neraspoloženje ni od kakve važnosti, nego zdravlje dobro; da bi joj bilo vrlo neugodno, kada bi ste se Vi zamučili tako dugim putovanjem. Nadodaje pak, da je o gore rečenom reumatičnom neraspoloženju već bio obaviješten koliko preuzvišeni gospodin barun, toliko i plemenita porodica Carrè.

Gospoda mi barunica nalaže još, da Vam izrazim nezino poštovanje.

Uvijek na službu Presv. V. G.

preponizni i preodani
Dr. Antonino Niscemi.

Istomu (sasvim povjerljivo).

Po izričitoj želi gospode barunice morao sam Vam pisati izrazima, koje vidite u uloženom pismu i pročitati joj pismo. Sada mi savijest nalaže, da nadodam, u posebnom listu, ovo malo redaka za bolje obaviještenje V. Presv. G.

Doista gospoda barunica, osim opće anemije, boluje sada, ne od reumatične vrućice, već od lake i spore upale u želucu i jetri, po svoj prilici ostatak dugog zaraznog procesa mijazmatičke groznice. Zlo ne bi bilo po sebi ni malo teško, ali me zabrinjuje opće anemično stanje i skrajnja moralna potištenost bolesnice. Počeo sam od malo dana liječenje nekim mineralnim vodama, koje nam dolaze iz Terminâ. Vidio sam čudesâ od ovih vodâ. Ufajmo.

Ja ne velim Presv. V. G. da dođe, jer mi se i gospoda barunica činila vrlo uznemirena zbog tog putovanja, obzirom na nezino zdravlje, i vrlo odlučna da ga spriječi, tako da ne valja protiviti se njenoj volji. Treba da Vas samo o jednoj stvari obavijestim. U jučerašnjem svom posjetu, bio sam veoma zado-

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А

volan izgledom i raspoloženem bolesnice. Bijahu joj donijeli Vaše pismo, baš kad sam ja ulazio; ona ga ne bješe još otvorila, i nije ga htjela preda mnom otvoriti pored svih mojih molaba. Regbi, da ga je pročitala, netom je ostala sama, i sprovela nekoliko uzrujanih ura, vrlo zlu noć, sa bolestima u desnim slabinama, teškim disaњem i kašљem.

Ne znam sadržaj Vašeg pisma. Znam ipak, da ste u veliku srodstvu s ovom neuporedivom gospođom, koja, čini mi se, drži Presv. V. G. u prevelikoj i zasluženju cijeni. Molio bih Vas dakle, kao liječnik, da joj pišete, da, radi velike potrebe od moralne utjehe koju ima, ali da izbjegavate stvari, koje bi mogle uzbuniti њezin duh.

Oprostite mi, vrlo poštovani gospođine zastupniče, ako me osjećaj dužnosti i smjerna naklonost prama gospođi barunici sili, da govorim tako smjelo, i smatrajte me dubokim štovaњem

preodanim i preponiznim

Dr. A. N.

Barunici

Jeleni Di Santa Giulia, u Ćefalu

Rim, 27. januara 1882.

Nijesam se nadao časnoj svjedođbi vrlog doktora Niseemi. Reumatizam? Mala stvar, ali, u toliko, vrlo nezgrapno sam ušao u tvoju bolesničku sobu. Oprosti mi, draga Jeleno. Dakle, ne ću doći u Ćefalu; naprotiv ću se izbrblati na rimsku pri tvome uzglavlju. I nastojaću, da budem malo љubezniji.

Što ćeš? OGREZAO sam u politici do grla, te sam pokvario naćin i stil. Bilo je љepše u mom jezeru u vrtu, one junske noć! Prvo kršćenje u parlamentarnom moru ledi do srca. Vidim neke svoje drugove novake, još ukorijeplene od leda, izgublene, uzmućene i bolesne od nostalgije. Misle: ovdje je sree, ovo je mudrost Italije? Prošlog decembra kazao nam je neki ministar, da nas je Bismark počastio, upoređujući političku Italiju sa Špaњom; a mi, isprazne tužne sjene, svladani onaj ćas saviješću, mućali smo.

Ja u toliko ućim; proućavam љude i stvari za budućnost. Sadašnjost nije za drugo dobra. Govorio sam dva tri puta, vrlo kratko, o stvarima male važnosti, da udesim strumenat i naćem *la*. Zadnji je put bila na tribuni predsjedništva jedna go-

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

spođa, koja ti je mnogo sličila. Raspravljao se proračun polodjelstva, a ja sam govorio o šumama. Bojim se, e sam za ljubav one gospode, bio cvjetniji i bujniji od svojih šuma.

Uza svu politiku, uvijek se u jutro projašem. Potpukovnik B. . . ., dodijelen sada glavnom zapovjedništvu štaba, uzajinjuje mi svog malog dorata, koji skače na irsku kao zecovi. Jutros sam kasao van Porta Maggiore, prenestinskom cestom, tražeći hram Pokoja; nije li bio jednom hram Pokoja negdje na ovim stranama? Ali je pisano, mislim, da taj hram ja ne ću nikada naći. Nebo je bilo vedro, vrućina, prašina i zelenilo na zemlji: brda su bila poškropljena snijegom. Prodoh mimo onaj veliki bor s desne i otočića s lijeve, na kojem smo sjedali, sjećaš li se, među makovima i motrili nenadnu pučinu poľa i sve one grobove, one sablasti vodovodâ. Dorat mi se zaustavio pô kilometra dale, na stazi koja sijeće labikansku cestu, kraj jedne četvorne rake. Možda je mislio, da je to hram Pokoja, jer je razuman; možda ću napulski vlak, gdje iz daleka u tišini zviždi. Čuo sam ga i ja, mislio sam na Sićiliju i na te, ali u novu svijetu, prožetu mirom samoće.

Rim, grad duše; ko je ono rekao? Ja se ne sjećah više da imam tijelo, a nada sve da sam na koňu. Može li se dogoditi, da se razbolim od mijazmatičnog mističizma s ekstazom u moždanima? Na to baš nijesam sklon; ali ima zlih znakova. Pomisli da mi katkad šune, da živem u palači Septima Severa s Tomom iz Kempisa i s gavranima.

Brbljam možda odveć, i ti se umaraš. Mogla bi učiniti da ti pisma čita vrli Dr. Niscemi, koji bi mogao prekinuti odveć duga pisma jednim *nastaviće se*. Savjet dolazi za ovaj put malo kasno, ali ipak nije na odmet, jer ću ti još pisati i brzo i na dugo. Zbogom, draga Jeleno. Pozdravi mi vrlo doktora i primi srdačnu šaku ruke od

tvog predanog rodaka
Cortisa.

Dr. u Antoninu Niscemi, u Ćefulù

Rim, 27. januara 1882.

Vrli gospodine,

Vrlo haran V. G. na posebnom pismu, molim Vas, da biste me izvoljeli često i tačno obznañivati o staňu bolesnice.

Ako pođe na gore, ili ne bude brzog bolinka, svjetovao bih Vas, da pišete tajno uprav kontesi Tarkviniji Carrè. Kad bi Vi cijenili, da to ne možete učiniti radi ličnih obzira, uzео bih ja rado to na sebe, te učinio tako, da kontesa dođe u Ćefalù a da Vàs ne kompromitujem.

Pisao sam upravo danas svojoj rodici po Vašem savjetu; pisaću joj brzo; ali želim doznati prije uspjeh ovoga drugoga pisma. Ja u velike cijenim svoju rodicu i uvijek smo bili dobri prijatelji, ali se koji put ne razumijemo, i tada joj ja rečem svoje mnijeње možda malo preosorno.

Vjerujte

odanom Vam
Danijelu Cortis-u.

Presv. gosp. zastupniku

Danijelu Cortis-u, u Rim

Ćefalù, 31 januara 1882.

Presv. gospodine zastupniče,

Gospođa je barunica prekojučer, u utorak, primila Vaše pismo. Nijesam bio prisutan, a ona mi još nije kazala ništa. Doznao sam to od sobarice, koja mi još nadoda, da gospođa nije ništa rekla, ali da su њezine oči bile vrlo zadovoljne.

Ja sam pak mnogo zadovoljan novim lijekom. Od dva dana očitо se oporavlja. Jučer je barunica, koja obično iz posteđe pređe na nasloñač, mogla učiniti nekoliko koraka po kući, te mi je priznala, da davno nije uzela hranu s maňom tugom. Jutros je nadoh da plače. Reče mi, smiješeći se sa suzama na očima, da je ganuta što se ćuti tako dobro, i da toliko uživa u plaču. Posljedice slabosti. Slabost je još velika, i dijeta ne može biti već mliječna i vegetalna; ali, ako dopremo da podnese gvožđe i meso, nadam se brzom oporavleđu.

Dubokim štovaњem

prepokorni i preodani Vam
Dr. A. Niscemi.

Barunici

Jeleni Di Santa Giulia, u Ćefalù

Rim, 4 februara 1882.

Draga Jeleno,

Ne odgovaraš mi, ni sama ni preko drugoga, premda bi jedna riječca bila dosta. Savijest mi veli, da bih dobro bio učinio, da sam odmah pogodio tvojoj majci.

Taj reumatizam je li prestao? A Dr. Niscemi je li dovršio svoje čitaće? Jednačine sa dvije nepoznanice nijesu nikada bile moja jaka strana.

Onomadne sam ti pisao iz parlamenta; danas ti pišem u svojem malom konaku, u ulici Principe Amedeo, s prozorima otvorenim na mlakom Petrarčinom suncu, platonskom prama-
leću, svim trublama, svim zvišcima, koliko god je tramvajâ i lokomotivâ Lučifer postavio na svijet. Da ih je bilo pred stotinu godina, mislim da Alfieri ne bi bio mogao napisati *Meropu*, kao što je napisao, po jednoj ploči, malo koraka od moje kuće; ja ne bih bio pobudivao smijeh vičući kao bezumnik u malom pozorištu svoga zavoda:

Ahi, quanta è impresa il mantenerli, o trono!')

Ova je buka nevoļa, ali imam slobodan pogled na silazak viminalski, živopisnu mješaniju krovova na stepene; preko puta, upravo ovdje ispod, imam lijep zeleni sag od agava, ruža i mlazova: a na lijevu, na vrhu durbina sjenovitog puta, na komadu neba, Albanska brda. Daleko sam od parlamenta, ali u onim stanovima dole ne bih mogao živjeti, i dok mi Septimij Sever ne unajmi jednu dvoranu, držim se predgrada rimskih.

A propos od parlamenta, onomadne ti zaboravih reći, da sam govorio i u prilog redovnikâ, i to baš frañevaca. Oh! velite Vi. Da, gospodo, veļu ja, i učinio sam vrlo dobro, i ako su moje riječi pale na put ili među trñe. Pomisli, da su preporučili ministru, da bude širokih rukava u potporama našim svjetovnim školama na istoku a da mori gladom škole izdržavane od vjerskih korporacija. Ministar je odgovorio pun straha, neuvjeren u svome sreću, ali klañajući se tolikoj mudrosti; *C'est bête mais c'est comme ça*²⁾. Samo se jedan gospodin s levice usudio kazati, da ako mi živimo u svijetlu filosofije i nauke, oni bijedni istočñaci stoje još u sjeni vjere; i htijući ih uloviti, treba ih loviti onim putem, kako radi Francuska! Ta ovdje i ne umiju drugo kazati već: »Vidite kako radi Francuska! Vidite kako radi Engleska!« Na ovaj naćin gubim nadu, da će se igda doprijeti da u drugim zemljama

1) Ah, kolika je muka uzdržati te, o prijestoļu!

2) Ludo je, ali je tako.

У
Н
И
В
Е
Р
С
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

reku: »Vidite kako radi Italija!« Ovaj je put ipak onaj gospodin pogodio dobro, te sam i ja govorio, u ime političkog interesa, za ona jadra velika srca koja toliko rade za jednu ideju, koja ne traže slave, ni časti, ni bogastva, i koja bi htjeli napustiti ovi sitni, dobro ugojeni slobodni mislioci iz proračunskog odbora. Nijesam ih tako nazvao, znaš, u Kući; pokadio sam ih, pače. Iza kako sam govorio o talijanskom interesu, zamolih njihovu visoku učenost, da promisle, da li ista naša sjajna prosvjeta, koja, izvan svakog vjerskog djelovanja, rađa tako svijetlim parlamentima, treba više da se služi *Evandelem*; u kojem slučaju pristojalo bi se nekako, da ga povratimo Istoku, koji nam ga je uzajmio, i s toga potpomognemo one redovnike da ga navještuju. Na stvar moj govor nije imao nikakva utjecaja. Mnogi mi čestitaše i dadoše mi pravo, ali poslije sjednice i izvan dvorane. Mogu ipak reći, da su me slušali više nego druga dva puta.

Neka me je gospođa htjela nagovoriti, otrag nekoliko dana, da odem k Papi s njom i s drugima. Odbio sam, jer ne mogah poći pod svojim imenom i kao zastupnik na parlamentu. Zadovoljujem se da, kad mogu, posjetim onog uzvišenog Velikog Svećenika koji govori *De profundis* u ispovijedi sv. Petra i koji čini, da toliko čuti moje sree.

Treba mi Bog, draga Jeleno; čutim, da moj život sad već treba strogo da odgovara mislima, koje očitovah biračima i za koje ću se boriti. To je i politička dužnost; treba neko vrijeme vojevati sam pod svojim barjakom, ako se hoće da ustoji čvrsto.

To znači, draga, da moje strasti ne će nikomu biti od pogibli. Čega se najviše bojim jest srgba; nastojaću ipak, da se uspregnem i da ne ćuškam svijet koji to zaslužuje. Moli za me radi ove potežne opasnosti, jer ovdje čovjek pada svaki čas u napast, toliko ima niskih, nadutih i neotesanih bića; ja nemam premnogo vremena da molim! Nijesam ipak od onih, koje tetka Tarkvinija zove »Turecima«. Prošle sam nedjele bio na misi u Sv. Petru, te sam čuo izvanrednu muziku. Nijesu mi znali kazati čija je. Ja sam varvar u muzici, ali je ona učinila na me utisak! Činilo mi se neko kobno proročanstvo, prekidano od plača. Kad izadoh iz crkve, nebo je bilo crno nad

Vatikanom, pram sunca je žario česmu na lijevo, stupovlje i palaču; na placi ne bijaše žive duše. Kakvi mi nadodoše predosjećaji oluje i propasti! »*Tout cela passera comme une voix chantante*«.') Kroz koliko godina? Ili kroz koliko vijekova? Mučan je posao, ali će naši unuci i prauunci dočekati taj dan! Jedan pjesnik, moj prijatelj, govoraše mi onomadne, da ga ova nerješiva pismena svijeh ovijeh obelisaka straše; izgledaju mu toliki *Mane, Tekel, Phares* za vječni grad. Ja ne znam čitati obeliske, ali čitam i sričem po malo lude i stvari prošle i sadašne, i vidim započeti govor, koji vaļa da, nakon ko zna koliko zarezal i tačaka, zlo svrši. Ne gubim za to odvažnost. Kad bi se postiglo, da se jedno ili dva pokoleńa spase, čini li ti se malo? Ali me srdi slepoća nekih, srdi me slušati na primjer zastupnika L., velika uma i velika pošteńaka, govoriti da, ako hoćemo da postignemo pobolšanje stana radnikova, treba propovjedati, ne milosrdnost i budući život, već korist. Kao da nije egoizam do kosti, od čega ovaj vijek trpi. Trebao je kazati jedno i drugo. U ostalom zavidim onome, koji će vidjeti ruševine sv. Petra i Vatikana, ali će vidjeti i uzvišene velike svećenike zadnjih dana, ako uzbudu onakvi kakve ih ja zamišlam i žudim.

Moja je majka još u Laganu i htjela bi doći u Rim. Učinio sam isplatiti njezine dugove, odredio sam joj dovoljan mjesečni prihod, ali uz uvjet, da žive kako i gdje ja hoću. U Rimu ne; barem dok sam ja.

Brzo ću otputovati u Vilaskuru, gdje ću uživati pokladne praznike u snijegu, po svoj prilici. Ali ću se prije zadržati dva tri dana u gradu, s tvojom majkom i stricem, koji je uvijek, pišu mi, na istome. Znaš, ko mi često govori o tebi? Dobri Clenezzi, kojega vidim koju večer u kući D. Ne mogu ga sresti ni jedan put, čak ni putem, a da mi ne reče u posebnom svom povjerljivom narječju, četvrtinom talijanski a tri četvrtine na bergamašku: „A ona? Imate li vijesti?“ Veoma je drag čovjek, biser-zrno Senata. Zbogom Jelenu. Kako vidiš, nijesam štedio naklapanja. Sada mi javi što o tebi. Srdačno ti stiskam ruku.

Preodani ti rodak

Cortis.

1) Sve će to proći kao glas pjevačev.

Presv. gospodinu zastupniku

Danijelu Cortis-u, u Rim.

Čefalù, 8 februara 1882.

Presv. gospodine zastupniče,

Oporavljene gospođe barunice ide dosta dobro, hvala ovim našim bivutskim vodama. Ali sada, da se ne pogorša, trebalo bi nekojih lijekova, koje nesretni liječnici ne drže, a veoma bijedni lekarnik još mañe. Moj dragi Čefalù nije više vazduh za ovu gospođu. Ja sam pisao preuzvišenom gospodinu barunu, ali pošto V. Presv. G. poznaje jamačno toliko stvari i toliko osoba, tako to pišem i Vama. Razlagañe je, ako o ñemu promislite, možda malo čefalutsko, ali dobro.

Mislim, da gospoda ovdje ne može imati dobar moralni odmor. Regbi da sada gospoda kontesa, majka ñezina, vidjevši da se Vi, gospodine zastupniče, ne možete iz Rima maknuti, namjerava doći i povesti je sa sobom. Barunici Jeleni sijevala je radost iz očiju, kada je dobila to pismo; za tim mi reče, da ne će nikad više otići iz Čefalù, i ode na prozor, koji je gledao na more, da gleda zapad, ali u istinu, da plače, po običaju. Ja ne razumijem. Boji li se ona, e će za uvijek trebat ostati u Čefalù, ili to želi? Sada bi se reklo ovo, sada ono. Ali ona provodi ovdje najgori život na svijetu. Ne vidi nikoga, osim moje žene, koja je jadnica silno sramežljiva, te je izvrsna drugarica za mene, ali ne za gospođu barunicu. U lađu ne može da ide, jer joj odmah naudi; koñâ ne drži; šetati ne može još mnogo. Svirala bi po vas dan neke varvarske muzikalne komade, koji bi činili zijehati cijelu Sićiliju, a ona se tako gane, da pobuđuje sažalañe. Ja dodem, naredim joj da prestane; ali poslije prođe putem, kako se jučer dogodilo, kakav daran, pjevajući:

Ventu marinu, dimmi comu ha statu

i gospoda se gane još više nego prije. Istina je, da je onaj odrpani ribar srdjelâ imao proklet glas od violončela vrlo sladak i da ñegova muzika ne bijaše ñemačka.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Dakle je nužno, presvijetli gospodine zastupniče, vrlo nužno, da gospoda barunica ide odmah, da pode daleko, da živi veselo usred vesele čeljadi, i da igra svetu muziku Ćimarozinu.

Dubokim štovañem

Vaš preponizni i preodani
Dr. A. Niscemi.

Ćasnom Danijelu Cortisu

zastupniku na Parlamentu u Rimu.

Ćefalu, 14 februara 1882.

Ćinim li dobro, što ti pišem? Ćinim li zlo? Ne znam. Oprosti mi na ovom neskladnom uvodu. Bila sam bolesna više nego misliš. Sada se oporavljam. Bog sam zna zašto, ali niji- sam više Jelena, nemam više svoje Ćvrste voļe, list sam, koji dršće pri svakom vjetru; i razbor mi se pomutio, srce mi je slabo, slabo, plaćem radi nićega, srdim se ni za što, odviše sam dijete, odviše sam žensko.

Primila sam neobićno pismo, koje me je neizmjer- no uz- rujalo. To je tvoja majka, koja me zakliñe, da posređujem kod tebe. Htjela bi živjeti s tobom. Ona każe *umrijeti* kod tebe, ali se možda vara: ne umire se, kad ti to sve obećaje, kad te na to sve pozivle! Ali zašto se obraća meni? Jesi li joj ti govorio o meni? Prvi mi je nagon bio, da joj odgovorim: ja, sam već mrtva; obratite se drugovdje, želim Vam svako dobro. Pak sam promislila: Danijel mi je pisao dva lijepa pisma, to- liko zanimiva; ja ću mu zahvaliti i pisaću mu i o ovome. Jadna žena, moli me tako vruće! Ima i tajanstvenih stvari u ņezinom pismu, natucaña, koja se ne razumijevaju. Regbi da joj je neko od moje porodice ućinio velika zla.

Ko će to biti? Ali to me ne dira; ne možeš misliti koliko sam postala ravnodušna prama nekim stvarima, svojom poreme- ćenom osjetljivošću. Baš je ona, te mi Ćini bolest; nalazim te odveć strogim; bojim se, da nijesi nepravedan! Našao si ženu pokvarenu; ma nije li i nesretna? A kolik su dio u ņe- noj krivici imali priroda, ļudi i stvari? Dopusti joj da dođe u Rim, da ti govori koji put, da te vidi barem; barem da živi

u istom kraju, da znade, ako umre, da možeš u čas biti tu, do nezine posteje, i čuti zadnje joj riječi. Ko zna što može izaći iz jednoga srca kada se lomi? Mora da je zaista sretan trenutak onaj, kad se osjeća svršetak i kad se sve može reći. Stalna sam, da sretnih trenutaka tvoja majka nije imala mnogo; dopusti joj to. Zar ti velim, da je uzmeš sebi? Ne, nikada. Žena, koju želim svom dušom vidjeti u tvojoj kući, treba da bude posve plemenita i čista; ali milost i za drugu! Danijele, ja to znam, Bog kazni ohole kreposti, koje se uznose u doticaju sa jadnim, slabim bićem, napastovanim i palim. Jak si toliko: budi milostiv.

Glava mi se vrti, a dr. Niscemi bi me vikao, kad bi znao da sam ovoliko pisala. Sutra hoće da me odvede u Čerdu, pa zatim u Termine na posjet iz zahvalnosti nekim vodama, koje on misli da mi je činio uzimati. Jadni čovjek, da zna kako sam ga malo slušala! Nadam se u tvom pismu dobroj vijesti. Pusti, da i ja učinim malo dobra na ovome svijetu i drži me uvijek

tvojom preodanom rodicom
Jelenom di S. G.

KULTURNA KRONIKA.

Pomen Branku Radičeviću u Dubrovniku.

Na 2. o. m. srpska dubrovačka omladina, uz učestvovanje Srba Dubrovčana, učinila je pomen uspomeni pedesete obljetnice od smrti velikoga srpskoga pjesnika Branka Radičevića.

Toga dana u jutro bilo je svečano opijelo u mjesnoj pravoslavnoj erkvi; po podne u dvorani srpskoga pjevačkoga društva „Sloga“ bio je komers, na kome je stud. phil. Stijepo M. Kobasica držao predavanje o Branku Radičeviću. Predavanje je bilo podijeljeno u dva dijela: u prvom dijelu bilo je prikazato

staće srpske kniževnosti do Branka Radičevića, u drugom dijelu bio je prikazat sam pjesnik i njegove pjesme.

Ovom prilikom izašli su sastavci, koji su bili toga dana na gradskim uglovima prilijepljeni i koje niže donosimo:

BRANKO RADIČEVIĆ

SLATKI SLAVUJ
POLETIO IZ PITOMLJEH LUGOVA

PLODNE SLAVONIJE,
MILOGLASNIJEM POJEM ZANOSIO JE
CIJELO SRPSTVO,

A ČARAO SAV JUG SLOVENSKI.
I DANAS

NA PEDESETU OBLETNICU

OD NĚGOVE RANE SMRTI

JEDNAKO PJESMOM PLIJENI,

JER, BAJNIJEM MLAZOM

BESMRTNOGA GENIJA OBASJAN,
NARODU PROPOJA

ZA VIJEKOVE.

SRPSKA DUBROVAČKA OMLADINA

PONOSNA I RADOSNA

KLIČE MU:

SLAVA!

RAT ZA SRPSKI JEZIK I PRAVOPIS.

POSVEĆENO

BRANKU RADIČEVIĆU.

Po pešteram samotnijem,
Gdje orlovi gn'jezda viju,
Kod hajdučkog jatagana
Vidio si Pojeziju,
Gdje kroz strune od gusala
Namrštena vedri čela;
A kroz oči sokolove,
Muške oči hajdukove
Gdje probija misō smjela.

I ta misō, divna misō.
Na vrsima od hanğara
I u c'jevi ġeferdara
Uskrsnuća čeka dane —
Svijetle megdane.

U Topoli mač zablista
Kao zv'jezda prehodnica
I proli se — našim nebom —
Sjajna zv'jezda osvetnica.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А

Višnićeve moćne gusle
Zagrmeše kô gromovi;
U okriju div-junaka
Srpski jezik slobodi se
Zlatnoj dovi.

U Tršiću Ravijojla
Čedo povi;
Dositej ga, mudri starac,
Zlatnim perom blagoslovi.
Tek je čedo povoj svrglo
I knízi se naučilo
Guslarevih sa usana
Zlatnu riječ biležilo;
Iz naroda sve za narod
On ispisa kníge veće:
Nove „kníge carostavne“
Budućnosti evanđele.

No iz izbe, mračne izbe
Sumornijeh manastira,
Višnićeve gušit' zvuke
Htjede neka stara lira;
Al' na čelo Višnićevo
I na pero Karađića
Pustila je zrake zlatne
Sjajna zv'jезда Daničića.
U slojeve najmračnije
Pustila je svjetlost svoju;
„Rat za jezik i pravopis“
Dopao je mladom Branku
Svom heroju.

Dubrovnik, 1. Avgusta 1903.

Kô što Tirtej nekad drevni
Dušmanina lirom svlada:
Tako Branko sa guslama
U boj sveti hrli sada.

Odjekuju moćne gusle
Kao poklik od boraca;
Srpski jezik triumf slavi
Od Dunava do Knezlaca.
Kô grom grme snažne gusle,
Srpske vile kroz njih zборе;
Srpski jezik jezdom jezdi
Od Balkana pa na more.
Sve što mu se na put desi
Pod gudalom sve to pane;
Srpski jezik jezdom jezdi
Od Balkana do Ljubljane.

**

Stražilovo, divni Brankov visu,
Tužno mjesto dačkoga rastanka,
Novim češ se odjenut' evijetom
Bit' ročište *dačkoga sastanka*.
Srpskih vila sojevi izbrani
Dohrlíce iz svojih gnijezda,
A Stražilov ponositi brijeg
Brankova će okrunit' zvijezda.
I ta zv'jезда vodića će biti
Prostranom Brankovome kolu,
A Srpstva će genij plemeniti
Dat' ti, Branko, zlatnu avreolu.
Tvoju raku i dočni pasovi
Kititi će lovorikom svetom,
Tvoja misô, tvoji divni snovi
Omladini biće amanetom.

Uroš Trojanović.

BIJEŠKE.

Kako beogradski „Narod“ javlja, Pavle Vuković, koji je ovih dana umro u Kragujevcu u Srbiji, i na samrtom času je mislio na svoj narod i njegov kulturni napredak. Cio svoj imetak, u vrijednosti od 80.000 dinara, zavještao je Krajevskoj Akademiji Nauka u Beogradu.

Pavle Vuković, porijeklom Heregovac i rodak pok. Vukovićâ, koji su živjeli u Dubrovniku prošloga vijeka, bio je ugledan građanin i prvak radikalne stranke.

Vječan mu pokoj!

*
*

U „Prosvjetnom Glasniku“ izlazi u srpskom prijevodu Rešetareva radnja: *Gundulićeva metrika*, koja je izašla na njemačkom jeziku u Jagićevu „Arhivu“.

*
*

Izašao je *Spomenik XXXIX*. Srpske Krajevske Akademije, u kome se nalazi i ova radnja: Ćirilica kod pristaša rimokatoličke crkve do svršetka XVIII. vijeka u Bosni, Dalmaciji i t. d. od Vida Vuletića Vukasovića. — „Srpski Književni Glasnik“ veli o ovoj radnji: „..... prilog g. Vukasovića interesan je dokaz kakva je bila nacionalna svijest kod Srba katolika, u zapadnim krajevima, i kako je ćirilsko pismo jedan vid njegova očitovanja.“

*
*

— U *Maloj Biblioteci* izišao je Shakespeare-ov *Hamlet* u prijevodu Laze Kostića. Prijevod je vrlo artistički; paženo je, uzgred budi rečeno, da svaki stih velikoga engleskoga pjesnika bude iskazan i u srpskom samo jednim stihom, što je, kako je poznato, vrlo težak zadatak bio. Prijevod ovaj ima samo jednu nezgodnu stranu, što je mjestimice teško razumljiv.

*
*

Poznato djelo Herberta Spencera *O vaspitađu fizičkom, intelektualnom i moralnom* izići će u prijevodu J. Miodragovića u Beogradu kao izdanje Kolarčeve zadužbine. Nama je vrlo milo, što se u posljednje vrijeme u nas obratila veća pažnja moralnoj književnosti. Autobiografija Benamina Franklina, Blackie-va knjiga o vaspitađu, jedna knjižica Jules-a Payol-a, dovoljni su dokazi da se ovoj vrsti književnosti poklađa veća i zaslužena pažnja.

*
*

U *Arhivu* Jagićevu (3. sveska 25. knjige) između ostalih radova ističu se studija Stojana Novakovića *Sela i gradovi srednjega vijeka u zapadnoj Evropi i na balkanskom poluostrvu* i lijep prilog Alfreda Jensena *Nekolike literarne napomene o Ribanju Petra Hektorovića*.

*
*

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

U *Srpskom Književnom Glasniku* završena je lijepa i opsežna studija Andre Stefanovića, profesora Velike Škole u Biogradu, *Stara srpska crkvena arhitektura i njen značaj*. Kad se promisli, da do sada o ovom vrlo važnom predmetu nije skoro ništa pisano kao i da su srpski arhitekturni spomenici veoma malo proučavani, to je ova studija, u kojoj se naročito ističu napomene o arhitekturnim spomenicima u Staroj Srbiji, od većega značaja u našoj stručnoj književnosti.

*
**

Primili smo:

Milorad Mitrović: *Knjiga o ljubavi, balade i romanse.*

Milorad Mitrović: *Pjesme prigodne.*

Program c. k. velike realke u Spletu za školsku godinu 1902-1903.

Izveštaj o pokušaju za liječenje malarije, izvedenu u Ninu godine 1902, od D.ra R. Battare, č. k. sanit. koncepiste, po naredbi č. k. namjesništva dalmatinskog.

Mala Biblioteka: Viļem Šekspir: *Hamlet, kraļević danski, s engleskog preveo D.r Laza Kostić.*

Značaj rase u svjetskoj privredi, napisao Milan Popović. U Novom Sadu 1903. Cijena 30 para.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А